

~~No. 57~~
B 1023.

I. 1162.

Dupl.

Teejuhataja

Umma - kooliliste

õppetuse jures.

Reitfaden zum Unterricht

der

Hebammen - Schülerinnen

im Livländischen Gouvernement.

Mit Genehmigung des Medicinal-Departements des Ministeriums der
innern Angelegenheiten.

Auf Kosten der Livländischen Ritterschaft herausgegeben
im Jahre 1832.

Riga.

In Commission bei Edm. Wilschke.

Käima peäl ollemine nimetäse: raskejal-
guš (die Schwangerschaft). Iks maine, kes käima
peal on: raskejaine (die Schwangere). Lapse-
sünnitaja (die Gebärende) ehk lapschäbdä-
line (Kreißende) on iks naisterahvas nälaua, kui
lapsesünnimine tehtab. Pärast lapsesünnimist on

tema nurganaine ehk tittsema (Wöchnerin). — Looma-iddusamine ehk loomaididutsemine (die Empfängnis) nimetame meie sedda silmapilko, kus loodud seadust möda üks laps emaihus sigrinema hakkab, ehk triiste sõnadega ütelda: kus üks sennaareani muiajarjas ninonud muiafene iddanema lähkäs.

Meelatarblased, ehk mis veel täielikkum olleks: meeleorganid (Sinnesorgane) tähendavad nipažo kui meeleristad, misga silmanäggemine, kõrvaakuulmine, haistamine, maitsemine ja ihsotundmine (parrem: tehha-tähtsus, das Gefühl) ühtetokko nimetasse.

Seisatus (Pase) tähendab ühhe asja seis ehk assumise kombet; nõnda mõib inimese tehha püsti, pikasti, selliti, külleli, kõhuli, istukile, kükkati ehk küürakile seisatusses olla.

Seigroosammaš (Wirbelsäule) on, mis meie seisatuks nimetame.

Kõhhu-lakkendused (Brüche) nimetasse, kui sissikonnad wäljakäiwad; nabbatakkendus (Nabelbruch), kui sissikonnad nabba kohhal wälja tungiwad.

Lapsekoea- ehk emako-su (Muttermund) on mõlemad ühhele tähendusel; nisamoti la iste- ehk perõse-lu (Steißbein).

Reeglimõdet tähendab nipažo kui: täielik loodud korraline seadus. Kõigis loja reggudes, olgo nad sured ehk weiked, on oia seätut reeglimõdet; pulehhet, lillat, ellajal ja inimesel, iggal ühhele oma pärris kuju ja sissimine seadus. Uga

kui üks laps ehk ellaja loom kümb, kellel lillmeid pudu, poolitui ehk külleliiga juhtub ollema, siis on aši reeglimõdowastoline. — Reegel tähendab ni pažo kui üks õppetuseks ette pandud nõör, mis iggas ammetis oia wiisi mõib olla, ja mis se, kes sedda ammetit on õppinud, peab tundma. Kõigeomalised reeglid (allgemeine Regeln): mis asjast külleltsa ehk küllepea juhhatust andwad; isseäralsised reeglid (besondere Regeln) on nifuggused juhhatused, mis isseärliste ja juhtumiste tarwis saiwad antud. Kui eesfeiswas ramatus üteldasse: Am täitko kõigeomalise reeglid siis tähendab se nipažo, kui seisaks seal: „Am tehko seal jures kõik sedda, mis temale selle asja pärrast külleltsa on õppetatud. — Reeglimõedul lapsesündimine on nifuggune, kus laps ilma kunstlikko abbita üfenes loodud ramude läbbi ilma tulleb, ja kus jures ei emale egga lapsele wigga ei sa.

Harrilik (gewöhnlich) on harritut kombega fuggulane ja tähendab üht tuttarwat iggapäwast asja; harritik iäng, harritik iste on need, kus meie maggane ja istume, harritik toit, mis meie iggapäw söome. Harrilik järg (gewöhnlicher Fall), mis ifka nõnda juhtub.

Mis pallawik (das Fieber) ja põlletik ehk põllendik (die Entzündung), kui kahhesuguste ärtiliste haiguste fuggude-tunnistajad tähendawad, sedda ei ullata ruum siin kohhas pikemalt ärtaselletada; ommetegi saago paar sõna selle wääralsiks jure liffatud. Meie Ma-

rahvas nimetab mõlemaid harrilik rabsaduseks, ehk küll pallamiskul ja põllendiskul loomise poolt suurem vahhe kui lambal ja hobusel võiks olla. Kui pallamiskko aeral ka inimesel kiirema werrewoolamise läbbi tusta, liikmete raskust, rammetust, wallotawa ja uimane pea wõib siggineda, siiski ei leita tema jures ial nisugust issekomblisko werre-paisomist, et muudetud werri mõnes kohhas soonte sees takistama hakkab ja woolamise teed kinni paneb ehk otsekui sissikonda kinni jäänud roe seal ärrapõlleb. — Sellepärast põllendiskul harrilik illa werretakistamise kohhal paistetud, lange wallo ja pistmine sünnib, kui haiguse koht meie silma ehk katsomise piirile ulatab. Sedda, mis meie iggailks tunneme ja roosiks ehk elletinguks (die Rose) nimetame, wõime siin põllendiskule selgitamiseks wõtta: se on üks nahha-põllendisk wäljaspool kehha külles. Silma-kord on: silma-põllendik, pistmine kõrwus: kõrwa-põllendik, ja nõnda wõib niasama palju põllendiskusi siggineda, kui meie kehhal isse-ossast (organid) on.

Mis muidu weel siin ja seal luggejatele wõib seggaseks jääda, sedda selletakse neile ammeti õppimise jures kergel wiisil ärra.

Kes sedda meele tuletab, kui palju naisti ja lapsi iggal aastal meie maal surma leiab ehk wiggaseks saab, üksnes se läbbi, et lapsewoodil ossawamat abbi ei olnud leida, küll se kõigest süddamest Sumalale ja üllematele täno saab andma, selle sure õnne eest, mis aega möda

ämma-kooliliste läbbi meie Marahwale ossaks saab. — Tännine leiti ämma-eitesi Marahwa keskel, kes kõigest õppetusest tundmata, ebbaussu kammitsas ja wanaast pärritut rumaluse kättes, oma arwatut abbisaatmisel kümme-kord enam kahju kui kassu saatsid. Nüüd tohime loota, et pallawad saunad, kõite rippukil kehha wintutamised, palgi peäl kõhhu tassumised otja lõpewad ja walguks ka waeste lapseläddaliste sängide jures hakkab paistma. Kui Sumala armoga ne õppetuse koido terra wana pimeduse õõd on wõitnud, siis lõppewad wanad kolbamata prugid ja langewad ämma-eitebega ühhes hauda.

Teie, mino armsad, kes ämma-koolilise ammeti peale õppite, täitke truuste oma seisuse seadust, ei mitte orja egga ümmardaja, waid wagga lapse meelega, kellele armo Issa ainus siindinut poeg inimlikul kombel isse jälgi olli näitnud. Suur on mitmes kohhas teie waew, niasama suut ka wastamine, kui teie holetuse läbbi üks nurga naine ehk lapsokk surma leiab; agga palju suurem ükskord truuse palg tullesmas ilmas, kui jõudo ja teadmist möda oma ammetit täitsite, ja abbinõudja jures ial selle peäle ei waatnud, kas tema rikkas wai kehwa olli. Õppige hõlega, mis teie seisus tarwitab, toetage ennast palwes, kui wassi- ja tüddimus peäle kippub ja palluge abbi Jõsandalt, kes ka nõdra sees wäggew wõib olla.

Mõned trüffi-etsitused

mis allamal tähhendatud kohades enne luggemist nõnda palu-
takse viendada, kuida siin juhhatatakse.

19	leh.	l.	9 r.	üllev.	seis.	reegli mõeldulise	—	loe: reegli mõeldulise
20	"	"	8	alt	"	lähhendust	—	loe: lähhendust
—	"	"	9	"	"	ototud	—	loe: lootud
22	"	"	8	"	"	epaasral	—	loe: ellonastal
23	"	"	12	"	"	tühhenduste	—	loe: tühhenduste
29	"	"	15	"	"	reegli parralised	—	loe: reegli parralised
32	"	"	4	"	"	viib	—	loe: viib
36	"	"	8	üllev.	"	reegli mõeldulise	—	loe: reegli mõeldulise
42	"	"	18	alt	"	waatago	—	loe: waatago
44	"	"	5	"	"	idra	—	loe: idra
47	"	"	12	üllev.	"	nisamunai	—	loe: nisamunai
49	"	"	12	"	"	elbmata	—	loe: elbmata
—	"	"	17	"	"	pollawast	—	loe: pollawast
50	"	"	13	"	"	lapselaitatuse	—	loe: lapselaitatuse
55	"	"	14	alt	"	nabbanõõ rigga	—	loe: nabbanõõ rigga
58	"	"	17	üllev.	"	piikemat	—	loe: piikemat
62	"	"	8	"	"	õigeõmaliste	—	loe: õigeõmaliste
—	"	"	10	"	"	reegli mõeldulise	—	loe: reegli mõeldulise
—	"	"	—	"	"	õigi	—	loe: õigi
—	"	"	2	alt	"	seataie	—	loe: seataie
64	"	"	10	"	"	male tungides	—	loe: male ja siise tungides.

Peale sedda on kohhes kohhas lekke sõrwa peale juhhataja
annustuse jänud, 16. lekke külles 9. rida sõrwas alt pidi
jõama püüma kirjajuhkudega: Kalleline raskesajus, ja
43. lekke külles 8. rida sõrwas üllemalt jälle: Murga-
woodioja.

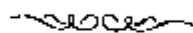
Sissejuhatuses.

Amma-kunst õppetab, mis üks äm peab teadma
ja mõima, kes oma ammetit õllawalt tahhab
täita, se on: rastejalgseile ja titteemadelle abbi-
olla ja hündinud lapsi tarwitseada.

Amma õigus (se on: kui kaugele tema lubba
ullatab) on luggu ja tarwitust mõda seadustest
rajatud. — Sedda mõda kuida amma õiguse
rajad laiemalt ehl kitjamalt tõmmataie, sawad
ka oõkamised ja tarkused mõebetud, mis temalt
nõutakse. Uggä itka jääb iggale ämmale üle-
maks asjaks, ni pitkalt kui tema tarkus ulla-
tab ja ial mõimalik, eesõidawa luggu wahhedus-
test selget arro sada ja nifuggusi iisejarkfi juhtu-
misi warmalt ärratunda, kus temal lubba ei olle
asja kohhendada, waid mis targemat arsti abbi
tarwitawad. — Amma-kooliline peab nifuggustes
juhtumistes, kui arsti abbi liigimailt sada ei

olles, ommetegi ühhe täielikult koolitud ämma-
emanda abbi otsima.

Sees seiswas lehtedes tahhame neid tarkusi
ja oskumisi lühhidelt kuulutada, mis ühhe äm-
ma-koolilise kääst nõutakse; kus jures igga-
kord tema õiguse rajast luggu saab wõetud.

Ennähitene juhhatus inimlikkust keh- hast, naiselikkuist sugguosfadesst ja nende toimetustest.

§ 1.

Inimlik kehha on kindlastest ja weddelatest osfadesst
kottopandud; esimeste seas on kondid pehme ossa-
dele tuggris ja wärjuts. Kondid ühtekotto nimetasse
fontjallaks.

Kehha külles on, kui kõige enamieste silmapais-
teip... pea, lael, kerre ja lümed tähhelepanna.
Peas seisawad aju, meele-otblased ja purretamise-
riistad. Pea seest ja ajust astub, selgroosambasse
mässitub, tagga möda laela ja kerret selja-üddi alla.
Seespool laela külles seisawad: hingelõrri kõriisöl-
mega, selle tagga sõögilõrri ja mõlemil pool külles
sured pulsi ja werre-soned.

Kerre on keline-nahha läbbi kahte koopasse jag-
gatud, sellest peatüme, wäljastpoolt selgroosamba
külge kōidetud küllefontidest kinnifattetud, hingamise
tarwituseks seatud kopsud, süddame ja sured pulsi
ehl pelfo-soned ja werre-soned wärjab. Pulsi-soned
wearwad werre süddamest kehhasse ja weere soonte
läbbi jooffeb werri süddamesse jälle taggasi. Alu-
mine kootas, wäljastpoolt ütšnes selgroosambast ja
pehmet kōhha-seinadest, al ühhest surest kontrōngast,
petken ehl kauks, ümberpiratud, wärjab mao ja
sooled, pahhemal pool seiswa põrna, parveimal pool

feiswa maffa, piffenalt neerud, fuffe-pöie ja naište-
rahwa jures fiffemifed fugguoffad ehk fündimife-
riistad (§ 3.).

Peffen.

Peffen, kelle täielik tundmine ämmale kõige
ennam tarwis lähháb, näitab otsekui kahhest pealestrikto
seatud põhjata kausist ehk püüdist kottopandub, kellest
pealmine sureks ja allumine weikeks peffeniks
kutsutakse. Sedda kohta, kus mõlemad ühte lähhävad,
nimetatakse peffeni-fiffemiäitfeks, ja sedda, kus
peffeni-fondid al vifalõppevad, peffeni wälja-
müüfeks.

Peffen teetab kõhhu-fiffifondasi ja raskejalglisi
lapsefõdda alt wasto; laps peab fündimisel temast
läbbi minema ja siin juhtub weikes peffenis faggebat
rasteid wüwituft fündimisele.

Peffen on kolmest fondist kottopandud: tagga-
otsekui felgroofamka piffendus, feifab rifu, mis
üllewal, kus ta wümfel felgroo-fülliga foos on,
nattufepiffeni-fiffemiäitfo piffertufes augus wäljaastub
ja siin eesmägge fünnitab. Rifu allumisel otfal
on weike lüfuf wifandik, mis istelufeks kutsutakse.
Mõllema külle peal, kindlasti foontega rifu külge
fõidetud, feifawad puufalund, mis, eespool hää-
bedufe-fontide-pallistufefe kotto joofstes,
fiin omä allumise fõrwaga hääbedufe-looka
teewad.

§ 2.

Wäljaastofes
fugguoffad.

Wäljaspool laggedal hääbedufe-fontide-pallistufe
peal feifab palju raswa nahha al, nõnda et se koht
nattufe kõrgem näitab, sedda nimetatakse hääbedufe-
määks. Siit lähhävad kaks nahkwolti kõrwistifo
allapoole, need on fured hääbedufe-moffad
nende wahhel on hääbedufe praego. Meenad
fawad tagga ja al pool ühhe pöigiti nahkwolti
läbbi, mis paelofe nimetatakse, teine teifega ühhen-
datud. Weel fangemal taggapool tihti istelu ees, feifab

persife; sedda nahksüda persife ja hääbedufe pae-
lufefe wahhel nimetatakse tammiiks ehk wahhelihhaks.

Tõmmatafse fured hääbedufe-moffad külle ühhest
ärä, siis tullemad kaks weitemad nahkwolti nähta-
walle, weited hääbedufe-moffad; need
joofsewad üllewal pool kotto ja kattawad fiin kuttis-
taja finni. Kuttistaja al, weike hääbedufe-moffade
wahhel, feifab eifitels üfs weike auf, kuffetorro-
fu, kelle al siis teine furem, mis emä-tuppe-fiffe-
miifit nimetatakse. Kõik need praego tähhendatub
õffad ühtekotto kutsutakse wäljaspolifeks fuggu-
offadeks, fündimise-offadeks ehk hääbedu-
seks.

Siin tulleb ka fugguoffadega figgifeifufel rin-
dasi nimetada. Kestel igga rinna peal feifab, ühhest
düest ümberpiratud, rinna-nibbu, kuhhu fiffe pii-
mateed wäljatullemad.

Rinnad.

§ 3.

Kuffetorro, mis hääbedufe-fontide-pallistufe
al feifab, weab nahkse kuffe-pöie fiffe, mis kohbe
hääbedufe-fontide tagga lapfekoea ees feifab.

Kuffetorro ja
kuffepöie.

Emä-tuppe, ühhe nahkse urka läbbi, mis alt
üllesse joofseb, ja taggapool nattufe wõlmitud on,
faame lapfekoea külge, mis weike peffeni koopas
warsti kuffe-pöie tagga ja päräfoole ees feifab. Lapfe-
koea kuu näitab ühhe eespoolt tahhapole tammati
pigistatud püri farnane; teina külles on tahhele panna
üfs lai üllewalpool wõlmitud efa, lapfekoea
põhhi, feiftut, lapfekoea kerre, ja sedda alpool
wallaliste emä-tuppe rippuwad penemat lapfekoea
kaela, mis ka lapfekoea tuppe-offats nimeta-
takse. Seal kohhal kus ennamiste püri war feifab
kui selle tähhendufe kuu jure jääme, leiame ühhe
pöigite praeg, lapfekoea-fu (emä-fu), kuff-läbbi
meie tuppeft lapfe koea koopasse peäfeme; temale

Emä-tuppe
fugguoffad.

temad ette ja tahha enafo-su-mokkad raja. Kummaldi pool lapseloca lätinas seisab, temaga kofkoti-betud, üks muña-sarri.

Pärastool.

Enatuppe ja lapseloca tagga seisab, pärastool, üks nahlne urgas, mis perse läbbi wäljaspoole lahti lähhäb, ja kust läbbi roja fiffikomast wälja tüh-bendataffe.

§ 4.

Toimetufeb.

Sugguossade isseliffud toimetused astuvad wast siis nähtawale, kui naisterahwas täiskaswanud (naise ealifefi) saab, mis ennamiste 14ma ja 16ma aasta wahusel juhtub. Eest aegst peale leitakse, kui naisterahwas terwise põlwel, üks korrastiko igga nelja nädala järrel taggasi mülew, kolm ehk kuus päwa festaw werrewolamine lapselocast, mis ku-oja, ku-asjad ja riidepeälfsed nimetasse, fefinnane korrastiko werrewolamine jääb enamist wiefümne aasta wahusel jälle mahha, ja siis ei wõi naisterahwas enam suggu saada.

Sugguossade loodut seadus on lapsesünnitamine, kofotamine ja toimine lapseloca leopas ja wälja ajamine, se on: küpsela samit lapsesündimine. — Pärast looma sündimist peawad raskejalgušes linnijänud ku-asjad jälle joofoma, mis sin nurgawoodiojaks, nurgawoodi puhhastuseks nimetasse, ja festab misugune effiofsalt werrine (punnane nurgawoodioja), siis ilane (walge nurgawoodioja), enamist kuus nädalad. Lapse imetamise aal leitakse ku-asjad enamiste jälle seimas, ja tullemad wast pärast lapse ärrawberutamist taggasi, kus korrastiko werrewolamine jälle igga nelja nädala pärast, kui enne raskejalgušt, liifuma hakkab.

Sündimiseaitlik läbbikatsumine.

§ 5.

Sellefinaise läbbikatsumise jures tulleb ülleülfse ^{mis ülleülfse} sedda tähhele panna: ^{tähhele panna.}

Am peab, enne kui läbbikatsumist ettemöttab, isseeneses ollema järrelmötetund, mis tema eesfeiswal lool läbbikatsumisega tahhab teada saada, et tema seal jures middagi tähhelpašemata ei jätta, teiselt poolt aegawitmata ja ruttu oma asja tallitab.

Jal ei tohhi am sellega leppida, et tema ras-kejalgsi ja nurganaise ollemist agga polist tundma saab.

Am peab läbbikatsumise jures ni paljo kui wõimalik ellaste ümberkäima, ja fõige eest ennast hoidma, misga ta ilmaaego koormatust ehk wälw wõifis tehha; sellepärast peab temal kässi soe ja küned sõrmede külles läbbitesseks ärraleigatud ollema; agga tema ei tohhi ka ülleülig ellitamisel asjatallitust polifult täita.

Am peab läbbikatsumise jures mõllemate kättega üdtewiisi offaw ollema.

Jal ei tohhi am raskejallast ehk nurganaist edderwa lobbisemise läbbi ehmatada, ja peals tõeste furma ehk muud häddaohfo ähwardamas ollewad, friski peab am oma siud linni piddama.

Walgede ojamise jures ja kui mädanewaid paifeid sugguossade külles peals leitama, peab am, peale sedda kui sündimise-ohfad hoofalt puhhastatud, enne läbbikatsumist enda katomisele tarmitawa sõrme, lialte kui sõrme külles middagi wiggalisti kofhta teada-wal, hästi tuggewast raswaga määrma ja pärast läbbikatsumist oma kässi wägga hoofalt sebi ja soea weega puhtaks pessema, et ta isseeneselle egga teistele wigga ei teeks.

Läbbikatsumine isse on kahtesuggune, wäljastpid-dine ja seespididine läbbikatsumine.

§ 6.

88äljaõpib-
tine läbbikaf-
sumine.

Äm peab effitels naise rinnad läbbikatsuma, et teada saaks, kas neinad terived on; siis, et neid raskejalgsse, lapsejündimise ja imetamise läbbi tulnud moondamisi rindade külles näha saaks; piffemalt et rinna-nippude luggu ja nende kõlbamisi imetamise tarwis ärratunneks ja wiimaks, et näha saaks, kas rinna-nippudest middagi märga väljaimitset, mis wiisi märg näitab, kas piim hea ja rohke on.

Siis tulles kõhhu ja väljaspidiste suguoosade läbbikatsumine kästile wõtta. Sedda läbbikatsumisi wõib äm ennamist kässikaudu toimetada; siiski ei tehti äm põllata, ka silmi abliks wõtta, kui teina kässikatsumisel selget oisust ei leia.

Äm peab sedda läbbikatsumisi lihtsorrat nõnda toimetama, et teina ennast kui parrema kääga tahhab läbbikatsuda, parrema põlwe peale, kui pahhema kääga, siis jälle pahhema põlwe peale teina wasto toetatut raskejalgsse ette mahha lasteb. Mõnnel arvelisel lool saab siin tarwis olla, et raskejalgne läbbikatsumise jures sellite heidab, jallad kehha wasto konksu tõmbab ja reied nattuie laiale ajab, mis läbbi pingul kõhhu-katted lödwamale lähhawad, et äm süggawamale sissifondade wahhele oma kääga wõib katsuda.

Iggiseiswa ja pärrast loomawee-puhkemist ja sündimise jures, nõnda kui effimistel päwadel pärrast lapse jündimist, peab läbbikatsumisi itka süngis sellile ettewõtma, sest et naisterahwas siin ei tohhi püsti seista.

Läbbikatsumise toimetus sünnib nõnda: Äm weab oma laialiaetud pihhupeffa tähtsalt möda reit üllesse häbbeduse-määle ja siit kõhtopiddi förgemale, kus jures teina parremal ja pahhemal pool kõhhu-katteid läbbikatsub ja kõhhu-koopas asuwaid sissifondasi läbbi näha lisutab. Sealjures panneb teina täbhele: kas kõhhu-katted silledad wai ehk kortsolesed on, kuddawissi nappa näitab, kas wäljakäiwaid looli ehk muud middagi

wiigalisi kõhhu külles leida, kas kõht enam ehk wähhem ja mil kombel ta wälja wemmitatud on, kas ta ette-pole wägga üllerippub, kas lapselõdda wõib läbbirunda ja kui förgel teina põhhi seisab, kas middagi lapse-kehha oisadest, ehk isseärranis lapse liikumist tunda on? Müüd weab äm oma kä jälle häbbeduse-määle alla, katsub parremal ja pahhemal pool, ümber puiusast käies, kas neis kohtades middagi issewarki asja tunda on, mis peffeni wiigadust tunnistaks, ja wiimaks katsub teina ristlu läbbi.

Õppetusel lähhäb ta kääga häbbeduse-mäält allamale wäljaspidise suguoosade külge, katsub sin fured häbbedusemoffad läbbi, kas nende külles werresoonie fuhmasi ehk muido paistetust leida; pik-kemalt katsub teina tammi läbbi ja püab tammi laiust mõeta; kõige wiimaks pereset, kas seal middagi wiigalisi (werresoonie sõlmest ehk nende sarnalisi) leida on.

§ 7.

Müüd kästile wõttes sisseni läbbikatsumisi wõib ennamist jelsaamal seisul toimetada, kuida § 6. õppetas, ehk ka nõnda, et naisterahwas küllali heidab, reied kõhho wasto kõlwetasse tõmbab, kus kõwwa paddi põlwele wahhele toeks paunasse; mõnikord wõib selwiisil õlpsamalt ees seiswad lapseossa üllesleida. Urwast on tarwis, et naisterahwas põlwele ja kätte peale toetades, neljalgsse kombel mahha heidab. Naisterahwa seisatus sisseni läbbikatsumise jures üürise aega enne ja pärrast loomawee-puhkemist, jündimise aal ja effimistel titterwoodi päwil, peab iggakord nõnda olla, kuida üllemal § 6. wäljaspolise läbbikatsumise jures õppetati.

Lihtsorrat wõib sissenist läbbikatsumisi toimetada, kui äm ühhe förmega ennatuppe siise tungib, agga teina wõib ka kait förmie seels tarwitada, kui ühhaga küllalte förgele ei peaks ullatama. Agga kõit pihhu

Siisimine
läbbikatsu-
mine.

niimetud kohtadesse weddada ei olle ämma-koolilisel ial lubba ettemõtta.

Äm mõtab selle kã niimetis-sõrme, misga ta tahhab läbbikatfuda, õlliga ehk mu soolamata raswaga, ja panneb tedda, põialt taggant ja alt*) sure hãbbeduse-moffade wabbele weddades; piffuti tammi peale, teised sõrmed on pihhusse folkõ pigistatud. Kui nüüd äm niimetis-sõrme piffamieste eddasi tõmbab ja sõrme otja tõstab, siis tungib teia õlpsalt ematuppe sisse. Sellepeale weab teia sõrme, kus jures ta taggapool läbbikatfub, kas parrasool rühhi ehk täis, wai kas muido miidagi tähtsat seal leida on, ellast ja ette-waatlikult üllesse; üllespole kãnatut põial jääb kindlast wãljaspoolse ossade külgi seisma. Sissete tungib nüüd äm tahha ja üllespole eddasi, et eesmäge kätte saaks; en kättejamine raske, ehk ei foggoni wõimalik, siis on teial ühe seddapiddi parraja ehk ülleliig laia peffeniga teggemist; läbbab assi õlpsalt forda, siis on peffen wägga kitsas. Siis ümberpirab äm õia sõrmega parremal ja pahhemal pool weite peffeni sisseiniitfut ja kobast kuni ette pole hãbbeduse konti seestpiddise laggedani, et ta nõnda peffeni laiuselt arw wõiks jaada. Nüüd otfib teia, eesmäält õia sõrmega ettepoole minnes, lapselocatuppeossa, katfub teia piffust, suremat ehk wãbhãmat tũmmadust, otfib tuppeossa teskest emako- (lapfeloca) fund, katfub läbbi su suruse ja kuida ja mi wiisil teia sõrmed, ja tungib, kui emako-su jubba laiale on, ettewaatlikult teia sisse, et looma-põit ja eesfeisemist lapse ossa, mis saggedast ennam taggapool, saggedast õige es wasto hãbbeduse konti ja sellewastõ ennam toetab, üllestetaks. On kõik need niimetud kõhhab täielikult läbbikatfutud, siis tõmbab äm õia sõrme

*) Selle õppetuse jures on luggu nõnda arwatud, et äm naisterahwa es, tedda ta läbbikatfub, pötrwile seisab.

taggasi, kus jures teia ematuppe suremat ehk wãbhãmat soea ja üllestetaks luggu tähhele panneb; siis wiimaks ta weel üllespoole hãbbeduse-kooga allumise sõrwa liggibal, kuffetorro läbbikatfub. Sõrme wãljasõmmates katfub äm parremal ja pahhemal pool weited hãbbeduse-moffad läbbi. Peale sedda kui äm õia sõrme hãbbeduse ossadest wãlja on tõmmand, panneb teia sõrme külge jãnud illa terraselt tähhele ja watab niuelt, kas illa werre karwaline näitab.

Sissemise ossade läbbikatfumise ael peab ämmal teine kãss lappite naisterahwa kõhhu külles seisma, ossalt lapselõdda toetades, ossalt lapselõdda ennam allalitsutada, siis ta sellepãrrast, et sissemise läbbikatfumise jures saggedast tuggewamaks lãinud lapse-liitumist wõiks ärratunda.

Raskejalgusest ja inimlikust munaast.

§ 8.

Inimliko naise raskejalgu (kãimapeal ollemine) wãltab loomaiddujamisest kuni küpses lãinud lapse-sündimiseni 280 pãwa, ehk 40 nãddalat, ehk 10 ku-kund; ehk 9 pãitese-kund ja 7 pãwa. Selle aea sees jãwad mõningad issewãrtlikud nãitmised ja moon-damised nãhtawale, mis meie raskejalguise mãr-tideks niimetame.

Wãljalalt.

Ku-asjad jãwad kinni. (Mõnikord on kui was-toseadlik assi, et riidepealsed raskejalguises weel mõne-torra taggasi tullawad, ja ehk weel kuni otsani festawad.) Üllestetaks tebhawõlemisfes läbbab mitto asja teiste: meeletuju on moondatud; kãimawãrrinad, weire-põkkitused, niia-werrejoolõmine, pea-ümberkãimine, miuestused, peawallo, hambawallo, ossele-põri-

Raskejalguise murgib.

tamine, südda ei mõtta mõnda teitu vastu, kange
himu mitme asja peale, olgo sögits tõlkam ehk
tõlkamata, lehma on kinni ehk pahal, seggane kussi,
kussimine on waetvaline, maffa-plekid tullevad külgi,
nõofarw saab moondatud, wessiwistritud tullevad
su ja nina külge.

Need näitused jätavad raskejalguise allustusel ja
nimelt esimesel korda raskejalgsede jures nähtavaks
ja jäiwad jaggedaste raskejalguise orsani. Arwemad
on nemed, kui naine teist; ja kolmatkorda teistpiddi
ja siin ennamist palju wähhamine. Sedda tulleb
isseäratufuts arwata, kus nemed iljemiste raske-
jalguistes kanged on, kui esimesel forral.

Naised, kes juba last ilmale toonud, tunnistawad
jaggedast kunnis tõtelikult nifuguste näitumiste
taggast-tullikust looma-ideusamise aega. Esimesel
korda raskejalgsede jures on kõik nimenud märgid
peilifud, sest nemed wõiwad ka seal tulla, kus
raskejalguist ei ole.

Surema julgusega wõib raskejalguist moondamis-
test jargu eside külles arwata.

Esimesel ja teisel kuul wauw lapselodda naitufe
siggawamale peffeni siise; emafu su, seiesaadit üks
põigite praggo, lähbäb ümmargufeks; e- rup on soem
ja imitfel rohtemine illa wälja; rimad lähbawad
naitufe ellaks.

Kolmandamal, neljandal ja wiendamal kuul
tõuseb lapselodea-põhhi illa selgemine kõhuseina läbbi
hätbeduse fondi üle tundfaks, tõstab ennamt enam ja
enam ja seisab wiimaks wiendamal kuul kestfõrgufel
hätbeduse kontide ja nabba wahhel. Lapselodea tup-
peossa lähbäb sümemaiks ja lühhemaks, riinad paifu-
wad, du nippude ümber saab tummedameks, ja nippud
isse astuwad enam wälja.

Täieliko julgusega on raskejalguis waf siis ärra-
tunda, kui tuendama ku algusel esimesed lapseliiku-
mised nähtawale tõuswad. Lapselodea põhhi seisab
nähb nabba kõrgusel, ja nabba hakkab ärratadduma
(sillebaks triifima).

Seitsmendamal, kahheksamal ja ühheksamal kuul
tõuseb lapselodea põhhi süddame-auguni; nabba triigib
sillebaks ja astub punnis wälja; lapse-liikumised
lähbawad tuggeramaks, nitud wõib lapse-ossasi ni
häästi kõhufattete läbbi kui sifemise läbbifattumise
jures ärratunda. Lapselodea tuppeossa lähbäb palju
lühemaks; rindades näitab wessift piima.

Kümnel kuul wiimaks wauw lapselodea põhhi
jälle nabba ja süddame-augo kest wahhe peale ja näitab
kõrwem; pealpool lapselodda tunnufse föht tübbi
ollewad. Lapselodea tuppeossa triigib esimesel raske-
jalguisel epis sillebaks, iljemistel jäiwad emafu su
moffad järtele; emafu su hakkab faewandiko kumbel
lahti minema; sifemise läbbifattumise jures rähfaw
lapse-pea seisab kindlamalt peffeni sifeminiito peal,
lapse-liikumised on wägga ellawad.

Widda enam need moondamised õigel aegal näh-
tawaks jätwad ja üksteisega kessejookserand, sedda
ilgemast wõib raskejalguist arwata. Kus luggu
kähewahhel seal on iffa parrem, naisterahwast niikaua
raskejalgsel piddada, kummi aeg tõtelikumat märki
annab.

§ 9.

Üks neist suremist asiadest ämmale on, raskejalg-
sele, kes teina käest nðu tarwitab, lapsesündimise aega
wälja arwata. Agga seist et loomaiduifemise pääw
arwast tõtelikult teadam on, sellepärast wõib nifug-
gune, teistest tälfidest wäljaminiik aea-arw, sündimise
aega illa üksnes umbekaua ettearwata. Selle

Kea-arw.

arivuse kinnituse tähtsuse tuleb neid eesfeisvaid mõtta: Wiimastest ku-asjadest arivatse 40 nädalad, see teeb 9 päikesekuud ja 7 päeva. Mõnes kohas, nimelt nifugguste naiste jures, selle ku-asjad wägga korraliste neljanädalast järgi käitvad, juhtub sündimine enamist ka jälle kümme ku-asjade tullemise päwa peale, pärast sedda kui neimad ühheffa toed raskejalguses ärra ollid jänud; agga saggedamast wiimib lapsesündimine nädal ehk kaks nädalad iljemaks. — Aea-arwo mõib se läbbi diendada, kui sest päwast, kus raskejalgne esimest lapse-lükumist selgest ärratundis, se on raskejalguise keskeast, weel 20 nädalat arwatasse; pikemalt, kui lapsefoea alla-waumise allustusest weel 4 nädalad arwatasse. Peale sedda kui lapsefoea põhhi ühheffama ku löppul kõrgel süddame-angus tundew olli, wauw teima wiimisel 4 nädalal nabba ja süddame-ango keskele alla.

Wiimaks diendatasse aea-arwu weel se läbbi, et kõigist moondamiste kofkopasitust, mis ebbasjõudes raskejalguses lapsefoea külles juhtuwad, raskejalguise kuut, kus raskejalgne sel puhul on, katjutasse teada saada ja sest aegast neid täieliko raskejalguise kümnest ku-kuudest weel puduwaid kuusi jurelissatasse, ja seddawisi aega, kus sündimist mõib odata, illesarivatasse.

Sest et ku-asjad, kuidas niimetati, mõnikord ka raskejalguises woolatwad; ja et raskejalgsed arwast niitraselt ennast tähhele paheiwad, et neimad sedda päwa, kus esimesed lapse-lükumised allustasid, ehk sedda, kus lapsesodda allamale waoma hakkas, diete selgest märkasid! ja et wiimaks isse kõige raskejalguise moondamiste hooljamal läbbiarwamisel mitte mõimalik ei olle, raskejalguise aega õige tõttelikult illeswõtta; siis mõib selgest näha, et sesuggune aea-arw saggedaste wälets mõib minna. Amma-kooliline ei tohhi sellepärast ial oma tarkuse peale nõnda

julge olla, et teima sündmise aega tõttelikult päwa ja tunni peale tabbaks ettearwata.

§ 10.

Lüfilif on ka wahheteggemine raskejalguise teima mitmesuggune mitmesugguste luggude järrel ja haiglikude järgede raskejalguise wahhel. Raskejalguisest sissepool lapsesodda on sedda, kus muina ei mitte lapsesoea koopas, waid wäljas-pool lapsesodda iddanema hakkab, isseärranis esitot; jalt wägga raske ärratunda, sest et paljo korrapärralise raskejalguise märtsi, ja ka mitto neist moonda-mistest lapsesoea enda külles, ka wäljaspoolisel lapsesoea raskejalguisel mõiwad nähtawaks saada. Rahlast mõttet lapsesoea wäljaspoolise raskejalguise peale mõiwad need märgid ärratada: Kärre kõhuhäppis-tus; nähtawale tõustes paistetud kõhhu sees, mis mitte lapsesoea ennese külles ei olle; mustaka werriise ja illase märke woolamine lapsesoeast. Agga aega mõda, ennamist kolmandamal ja neljandamal kuul, saab luggu parrako saggedast korraga arowalikust, sest et siis äffilise, langewalluga haiguse läbbi raskejalgne surma leiab; ehk loom sureb ärra ja moondab en-nast paistetuseks, mis siis allamal pikemalt jubhatatud muinasarja-paistetuste märkide läbbi raskejalguisest mõib ärratunda.

Walleline raskejalguise, se on, kui seddagi last lapsesoeas ei iddane, waid iddustatud muinasene haiguse läbbi ühheks suremaks weffiwilliks, ehk hulga pissema wiilistesteks ehk näotumaks lihatompuks (Woolle, fuuwasifas, fuulapõ) ennast moondab. Seddaluggu ei mõi mitte enne tõttelikult korrapärralisest raskejalguisest ärratunda, kui sel aegal, kus lapse-lükumised arowalikust peakse tõusma, mis siin ial leida ei mõi olla. Saggedaste läbbab jubba enne sedda aega

Moole werrewoolamise ja sündimise walloga teh-
hast wälja.

ühhefordne ja
ennamfordne
raskejalgu.

Ühhefordne on raskejalgu, kus agga üks aino-
te laps figgineb, ennamfordne, kui kaks (kalkitute-
raskejalgu) ehk ennam lapsi korraga kaswamas. —
Sürem lehma wäljamennitus, nimelt külgede wasto,
ja kus tõhhu lestaif nõtka jääb peetasse kül enna-
miste ennamfordse raskejalgu märgiks, agga ni-
juggune sürem lehma wäljamennitus wõib mõniford
ka mu asja läbbi sündida. Mõnammia wähhe wõib
lapse-lüsumi mitmes, jaggedast üksteisest eemal
seiswas kohtades tõttelikuts ennamfordse raskejalgu
märgiks arwata. Wägga õhukeste tõhhu-kattete jures
on mõniford wõimalik, lapse-ossast kalkitudo ni sel-
gest läbbitunda, et se läbbi kahhe ehk ennam laste
ollemist wõiks arwata, agga, ommetegi ei ja enne
selget otust, kuuni esimene laps saab sündinud.

Lapse lugu.

Koggoniste wõimata on, jubha raskejalguisel lapse
luggu (kas poeg ehk tütar?) ette ütelda. Am-
teel eunast rahwale naeruks, kui teia ühhest ehk
teisest luggust enna külles poega, ehk tütarit ette
kuulutada tahhaks.

Mäitlik raske-
jalgu.

„Mäitlik raskejalgu“ nimetasse sebda, kui
haiguse läbbi naise leha luggu nõnda meondab, et
juhtumist tõttelikuts raskejalguks wõiks arwata.
Seft et lehma paisumine üks neist üllemist raskejal-
gu märgidest on, sellepärast peame siin isseärranis
neid haigusi tähhele pannema, mis ka sesuggust lehma-
paisomist wõiwad teha.

Kõige nende haiguste jures on puduw lapse-
lüsumine ja et lapse-ossast tunda ei olle, se ainok
tõttelik märk, mis aega möda wahhet wõib teha,
kas siin raskejalgu on. Ka on rinnad haiguste
jures meondamata, ja ennamiste pehmemad, kui par-
rajal terwise põlwe.

Mitmeist teisest, nimelt ämma-koolilistele rassem
ärattumetawast, wähhäm tässilistest tõhhu-paistetus-
test tulles siin isseärranis nimetada:

1) Kõhhu-weetõbbi, se on: kookoforjanud Kõhhu = wee-
tõbbi.
weissi tõhhu-loopas. Wahheteggemise märgideks raske-
jalguisest on siin: Kõhhu läbbikatsumise jures ei olle
lapsefoea ämmargust põhja mitte tunda; paistetuse
kuju muudab ennast sebda möda, kuida haige püsti
ehk piffali seisab, seft et weissi itka iggafordse seisa-
tuse järtel tõhhu-koopa maddalama koha walgu;
tõhtu wasto kopputades wõib lappite tõhhu peale
pandub teise käega wee laened ärratunda, ja harrilik
kaswab lehma wäljapaisumine paljo ruttumast kui
raskejalgu jures. Sissimise läbbikatsumise jures
ei olle raskejalgu muudamist lapsefoea tuppeossa
külles mitte leida; ku-asjad on omia korral, agga
nemad wõiwad ka puududa. Wäljaspoolesed suggu-
ssad ja ka jallad on harrilik ühteaego paistetunud;
siks peab meeles piddama, et nifuggusi paiste-
tusi ka jaggedast raskejalgaste jures wõiwad nähta-
wale tulla.

2) Lapsefoea paistetus. Lapsefobda wõib Lapsefoea
paistetus.
haiglikult ülespaisteda kookofoggonud wee ehk werre
läbbi (ku-asjade werre kinnipiddamisest), mis teia
foopasse jäi, ehk kindla paistetuste läbbi, mis ni
hästi teia seinades, kui teia foopas wõiwad figgi-
neda. Wee ehk werre kookofoggomise läbbi omas
foopas wäljapaisunud lapsefobda on katsumisel ka
wasto tinnem kui raskejalglil. Wee-kookofoggo-
mine lähhab harrilik kaunist ruttu ebbast ja figgitab
seläbbi ruttumat lapsefoea paisomist kui raskejalgu;
ka imitses sesuggusel lool jaggedast weissi nilbet
lapsefoeast, ja teised weetõbbe märgid, kuida neid
tõhhu-weetõbbe jures nimetati, on siin leida. Saab
mingi wiwituse läbbi lapsefoea suus ehk ematupes
riibepealsede werri lapsefoea foopas kinnipeetud, siis
nähtasse aega möda kuust kuusse kaswawat lapsefoea
paisomist, mis, seft et ka ku-asjad puuduwad, sebda

hõlpsamalt raskejalguseks võib peetud sada. Mõne-
korra tähhändavud siiski lõhhuvaldud fedda paisomist,
ja üllemal nimetatud kõrde haiglikude paistetuste
kohta sündjad wahheteggemise märgid juhhatavad
ta siin selletuseggemise teed.

Kindlate paistetuste jures lapseloea seinades ehk
koopas kasvab paisomine igganes wägga pikkamiste
ja on wäljaspoest kõrwu tunba; ta astuwad sagge-
daste kordamiste enam ehk wähhäm karrabad werre-
ojamised lapseloeast liikuma. Paistetused lapseloea
seinade külles ei moonda emako-sa põikpragge mitte,
agga neimad andiwad saggedaste lapseloea tuppeosale
willo fujo. Paistetused lapseloea koopas on ena-
miste pinnakujutised lerted, mis polüpit's kutsutakse.
Neimad weinitawad emako-sa raiaks, ja astuwad isse
mõniford emako-suust wälja ja on siis hõlpsalt
äratatunda.

Muñasarja-
paistetused.

3) Muñasarja-paistetused. Need pea kind-
lad, pea weelise märkega täidetud kowastest lodud
paistetused kasvawad harrilik pikkamiste ja wälja-
wad laumine kui raskejalguse aeg; paistetused tühed
ühhest ja niimelt saggedast pahhemalt poolt, sest et
pahhempoolne muñasarri saggedamast pöödema hal-
lab, kui parempoolne. Lapseloea tuppeossa ei näita
seal jures midagi muudmist ja la-asjad käiwad
harrilik korra peal.

§ 11.

Tähtlik muña.

Kõrpe inimlike muña külles peame meie
järrel nimetades osadele wahhet teggema. Esitels
loom ehk laps; sefiane seifab, rohlem ehk wähhäm
märjast (loomawessi) ümberpiratub, ühhes muña-
nahkadeest lodud kottis ja rippub ühnes nabba-
nööriga wäljaspool muñanahkade seiswa ja teina
seespool külles nendega kattetud emakoogiga koos;
sefiane (emakoof) seifab jälle lapseloea sissepool
külles kindlast ja toimetab lapseloea kustumist.

Laps on ühhes kõige pissemat võimaliko rummi
arwitatud seifatuses, selg on nattule külras, pea
ettepikki rindade wasto kummargile, kääb seifawad
ristis rinnul, jallad on lõhhu wasto tõmmatud ja
seifawad nifastori pealestis ristis. Laps seifab kas
pikkuti emahhhas (pikkuti-seifatuses), ehk pöigiti
(pöigiti-seifatuses). Pikkuti-seifatuses jures võib
pea allaipikki seista, ja se on, sest et pea kõige
rassem lapse ossa on, reegli mõdulise ja loodukor-
ralisem luggu. Meie tanneme, kui sõrmega lapse-
loea-sa läbbi sisetungime, kas pea-kontisi (pealae-
seifatus, kalla-seifatus) ehk, kui pea ei mitte
rindade wasto, waid tahhapoole keeratud on, film-
nõo (filmnõo-seifatus) eesseisimas. Agga võib
ta kehha allumine ossa allaipikki seista, ja siis tun-
neme meie wai kas jalgu (jala-seifatus) ehk põlwi
(põlwe-seifatus) ehk tagumist ossa (perse-
seifatus) eesseiswal. Pöigiti-seifatusel ei ullata
nimel lool sissemise läbbikatsumise jures feddagi
lapseossa meie lätte (kõrge pöigiti-seifatus), ehk
seal seifab õlg (õlga-seifatus), kõht (lõhhu-
seifatus), selg (selja-seifatus), riad (rinna-
seifatus) läbbikatsuma sõrm ullatusel ees. Se-
fikane wahhetegemine lapse-seifatusetele on sündimise-
käigi selletusel kõige suurem asi.

Loomawessi (lapsewessi) on üks enam ehk
wähhäm seggane märe; teina seifab iggalt poolt
lapse ümber ja warjab lapseloea sissemist teina wägga
kõttada lapseosade wastordumise eest, ja last ennaft
wäljaspoest waggaduste eest. — Loomawessi koggio
ei ole mitte iggaford ühewõrra, agga saggedamast
tulleb tedda wägga suurel kui wägga wähhäl hulgal
nähtadale.

Muñanahkasi on last kopses sanud muña
külles tähhele panna; wäljaspooline nahk on kindlam,
sile ja kannis paks ja kutsutakse parinahkaks (gadri-
nahk), seespöidne õrnem, läbbipaiskum nahk kutsu-
takse lampanahkaks (weefinahk). Reed mõlle.

mad nabad seisatvad harrilik tihti pealestifo; siiski tulleb mõnikord ka märga nende wahhel nähtawale, mis asjale wahhet tehhes walleloomatweels on nimetatud.

Muñanahhad mõitwad wägga sure ehk wägga wähhäse finduse pärrast sündimise käiti enam ehk wähhäm wastetorda teha.

Rabbanöör.

Rabbanöör on üks kahhest pulsaadrist ja ühhest werreaadrist lodud lõis, umbarrul lapse piltune. Adrid on otseui lõieks kollo keerutatud ja tarretanud lihhafoolwee sarnatsest läggast (süldist) ja õhufestest nahksest tuppest ümberkattetud. Adrites joofse lapse werri, tema süddamest läbbiaetud, emakoogi siise ja seält jälle taggast; aadrite külles wõib selgest kaunist saggedat rufomist ärratunda. Rabbanööri külles leitakse saggedast walle sõlmed, mis rohkesti süldi kottokoggonist ühte kobra üginewad, ehk, arwemast, tõssised sõlmed, mis lingwilmusse läinud nabbanöörist sünnuwad. Rabbanöör wõib lodud korrald üllelija pikluse ehk lähhiuse läbbi förwale minna. Tema on mõnikord nõnda peenike ja nõdder, et ta hõlpsalt katti lähhäb; mõnikord jälle wägga jäme raswast ja rohkesti süldist ümberkaetud. Harrilik seisab nabbanöör wallaliste loomawee sees, agga mittoforda ka lingus lapse kaela ehk mu fehhaofade ümber (nabbanööri ümberlingutus). Tema wõib ka, ja se on wägga halw luggu, eesfeiswa lapsesõssa förwas nähtawale tulla (nabbanööri ettekullumine). Nisugused otodud korrald teisite käiwad juhtumised wõiwad, oma lähhendust möda, suuremat ehk wähhämat wiwitust sündimise jures teha.

Emakool.

Emakool, üks lihhane tomp, kus sees nabbanööri werrefooned wõssust ajatwad, on ümmargune ehk piffergune ühhe talbrefo surune, keskel paksen, förwades õhhem, seestpoolt ille muñanahkatega ülekattetud, wäljaspoolt lapseloea wasto käänatut külles forre ja orglik. Rabbanöör waob harrilik keskel emakoogi

foogi siise, agga saggedast joofse tema ka förweti emakoogi siise. Enamiste on emakoogi asse lapseloea põhjas nattuie parremal pool, siiski wõib tema ka teiste paikatesse kinni tallistada, ja isseärranis ka emakoogi liggidale, mis läbbi saggedaste häddahtlikud werrefoatused ja wiwitused sündimise jures tullewad.

Muñanahkade fot tulleb sündimise jures kui looma: pöis (loomat) tähhele panna. Emakoogi nabbanööri tülfiga ja muñanahkade ühhes koos nimetatasse ka pärrast sündimine ehk lapsepärramised.

looma: pöis.

Kui tallitud ehk weel enam lapsi lapseloea foopas on, seisab enamiste igga laps isseärranis oma muñanahkades ja on temal oma nabbanöör ja oma pärris emakool. Arrolisel juhtumisel leitakse ka mõnikord, et kaks ja enam lapsed ühhe muñanahka warje al ellawad, et emakoogid koos rippuwad ja nabbanööril agga üksnes lahutatud on. Wägga arwast juhtub luggu, et emakoogist üks ainus nabbanöör wälja tulleb, ja ennast siis jaotab.

§ 12.

Lähhäb enneaegsel sündimisel (elsiline sündimine, Abortus) loom esimestel raskejalguse fundel ärra, siis leiame meie tedda, suurema ehk wähhäma kaswuga, ühhes kaswases warjus. Seisane forre warri on kolmas muñanahk, mis kadduwaks nahhaks kutsutakse ja sel aegal weel alles on. Temast siggins emakool, ja se nahk kaub iljemine neljandal ja wiendamal raskejalguse kuni opis ärra.

Sünnib laps pärrast kahhetümne kahhefama nädala enne 40 raskejalguse nädala lõppetust, siis nimetasse tedda: üks warra: aegne (enne: aegne). Tema on fergem ja weikem kui üks wäljakantud laps, teeb nõdremaid liigutusi, pirtiseb enami kui et ta liisendab, maggab enamist ühtepuhko, ajab arwast silmi lahti, ei wõi koggoniste ehk üksnes

waetwalt imeda. Teema nahkafarm on tumepunane, mottad sinnised ehk kahwatanud, ülle kõige kehha on lapsel tühhikejed willatad karwad; külned on wägga õhhteked, siinikarwa täbbipaistwad, painowad. Need märgitähhed jawad enäam ehk wähhäm wälja astuma, sekha möda, kuida laps kaugem ehk liggidam eme loodud raskejalguse lõppetust ilmale tulli.

§ 13.

Rüpe loom. Üks neljakümnema raskejalguse näbbala lõppetusel sündinud laps on rüpe (aegne, wäljalantud), need üllemaal emeaege lapse kohta nimetatud märgitähhed on täielikult äratõdunud; nina ja kõrwa kõmpelnuud, külned on kindlamad ja wiimsed ullatawad pikemale kui sõrmeotsad i. m. p.; laps on tuggete, terrane ja wähhämal 6 nala raske ja 4½ jalga pil. — Agga peakondid ei olle ka rüpe lapse jures weel koflo kaswanud, waid neiad lastewad enäst, waastastikotõukawa sõrmedes (õmbeluse b nimetatud) üksnes pehme ossade kähki ühpendatud, õlpsalt üksteise ülle nihutada, mis läbbi pea sündimine wägga suurt kergitust leiab. Ses ossaessise ülle seisab üks suurem neljanurgeline, pea kullataguse külles üks weikem kolmenurgeline arwandum kontide wahhel, mis ka üksnes pehme ossade läbbi sinnikottetud on ja suus ja weike wontanelle nimetatasse.

Õmbelused lastewad ilja aego pärrast sündinust kinni. Wontanelled sulgumad wast õhhtekel, mõnikord ka weel wast teisel ooaastal kinni.

§ 14.

Kuida raskejalgne enäst peab hoidma. Raskejalgsel naisel on mähästi omäs rüppes idda-nema looma wasto, nõndasamoti kui enäl sündinud lapse wasto, enälõhbut täita ja emäarmo näita. Needsinatõed enälõhtuste täitmisel ühpe raskejalgsel on, et teema enäst kõige eest peab hoidma, mis loomale kahjotik, ja kõi teeb, mis õnnelikule

wahhahamisele ja lapse terwisele kassuts mõib tulla. Ülleütsa tulles raskejalgsel neid järgitallemaid õppetusi tähhele panna:

1) Raskejalgne hoidko enäst wihaastuse, ehmatuse ja mu affäise meeleliikumise, kõi fugguste hümude tühhotuste, ja wägga raske rõ eest, nifamoti wägga saggeda ja mõistmata mehhega ümberkäimise eest.

2) Teema ei pea wägga paljo istuma, waid peab iggapäär tuule läes oma kehhatiimeid liigutama.

3) Teema lasto oma kehha aastaeaga ja harrinud kontet möda, agga ühtlase ka oma praegust järgi möda; hoidko enäst kõhhu, fugguossade ja rindade külmetamise ja kõige eest, mis neid kehhaossast pigistab ja waotab.

4) Söögis ja joogis jägo teema harrinud konte järe, agga wiimastel kuudel hoidko teema enäst puhkese ajawa asjade eest. Seisab ütski roog teema sübbame wasto, siis ärgo söögo teema mitte wäggise; on teemal issestikust ihhaldust, siis waigistago teema neid, kui hümistud asjad kahjota on.

5) Teema murretsago mõimalikkust kehha puhkats piddamise eest; agga wägga pallawat sauna ja jalkawet ei tohhi teema tarwitada.

6) Teema murretsago kottalise rooja ja kusse-tühhenduste eest, ja hoidko enäst niiekt selle eest, et neid tühhendusi meelega mitte wägga kaua kinni ei pea.

7) Mõtleb teema oma last isse imetada, siis pidago teema selle eest murret, et rimma-nippud kofsumad ja tuggenemad, mis tarwis am teemale sekha eespool piklemalt (§ 54.) antud õppetust peab juhhatama.

Saiglikkust järgides raskejalguse põlwe, ja mis annal seal jures on tehha.

§ 15.

Raskejalguse põlwe astumad saggedaste mitmesugused terwise seggadused liikumise, mis, kord

maemalised, agga pissotese abbi läbbi wõitwad kergitust sada, kord jälle kõige suuremat hõlkanbmist tarvitavad, sest et nende läbbi raskejalguse põlwele kahjo wõib siggineda. Siin nimetame:

Raskejalgsede
offendamine.

1) Raskejalgsede offendamine. Üm peab nõuu andma, et üksnes kergetseetawat toitu tarvitakse, ja korrallise tehha arwandumise eest, kui sedda peaks puduma, klisteerid läbbi murtetsema; kõigeillemalt wõib tema weel käsida, et süddame alluse kohta wiinaga pestakse. Kui offendamine siiski piffemalt kestab, wägga karrä ja jõuu peale käidaw näitab, siis tulles arsti käest nõuu otsida.

Kõhha um-
busest.

2) Kui raskejalgsede tehha-arwandus wägga laisk on ja üksnes agga kolmandamal, neljandamal päwal tulles, siis wõib äm klisteeride läbbi kas weest, ehk õliga seggatud seewiwest loodub tallitust korrata aidata. Jal ei ole ämmal lubba siin sijemest arstirohtust tarvitada, waid tema saatto raskejalgsede arsti jure abbi otsima, kui klisteerid ei peaks aitama.

Kussemise kinnipidamine.

3) Kussemise kinnipidamise jures ei tohhi äm ialgi mingisugust kussile ajawad rohtu sisse anda, waid tema tarwitago üksnes kateetrid ja murtetsego warmalt arsti abbi, kui kateetri siisewõimimine temal ei peaks lorida minema.

Saggeadaste wõib naine, kes püstitseistes kussit wälja ei wõi lasta, piffali maas sedda tehha, ja nimelt põlwele ja kätte peale toetatud seisatusel, ehk ütlelda: neljal jalgal.

Rippakikohr.

4) Rippub kas effilise pekkeni ehk lapseloea seisatusel läbbi kõht wägga ebbespidi mahha (rippa-filidht), siis andko äm nõuu kõhhusidder ümberkõita, pango isse sidder ümber ja waatko seal jures selle peale, et sidde ilma pigistuse ja koormamata kõhtu ühhetassa üleskannab.

Jalgade
ja saggeliste
paistetuse.

5) Tulles weepaistetust jalgade ehk saggeliste külgi, mis saggedast wägga suureks lähkäh ja se läbbi tunnetaw on, et forme waotamise kõhhal kae-

wandil järtele jääb, mis wast piffamiste ärrakand, siis andko äm raskejalgsede nõuu, enam piffali olla, murtetsego parraja soja eest paistetuse offadele ja korrallise roojatühhenduse eest. Sähkäh paistetuse wägga suureks, siis murtetsego äm arsti abbi.

6) Saggedast sagginewad jalgade ja wäljaspidise saggeliste külles, mõnikord ka perse ümber, werre-aadrite sõlmed, sest et lapseloea pigistuse läbbi suurte soonte peale werre taggasiojamine kinnipeetakse. Üm murtetsego, et ka nifuggused raskejalgsed enam piffali kui käies, istudes ja seistes ollesid, ja mahhigo jallad ei mitte wägga pinguliste kinni. Need werre-aadrisõlmed on nimelt sündimise ajal wägga tähele panna.

7) Wallud puusades ja reites astuwad saggedast raskejalgsede lõppul liikuma, ja tulles sest, et lapseloea suuri übbisooni (Merwusi) pigistab. Seal ei wõi mitte teiste aidata, kui et raskejalgsede wõimalikult paljo piffali olgo; piffali olles on wallud enamiste wähhamad.

8) Käiwad raskejalgsel sooled kubbemes ehk nabha jures wälja, siis tõmbawad neiad harrilik raskejalgsel eespool kõhuseina wasto seiswa lapseloea wäljawennituse jures taggasi. Sellepärast ei ole wäljaläitwa sissikonnade paelte kandmist raskejalgsede ajal mitte tarwis, waid peab neid, sest et neiad tuggetra pigistuse läbbi kahjo wõitwad tehha, ebbas jõudes raskejalgsel mahhajätma. Nifuggused raskejalgsed ei tohhi sündimise jures mitte paljo wäljatada, muide wõitwad sissikonnad wäljatulla ja näppistusse jääda.

9) Niinawerret ojamise peaseb saggedast raskejalgsel, ja mõnikord wägga farräda kumbel, liikuma. Harrilik tunneb raskejalgsede saggeliste werreojamise järrel kergitust, ja sest ei ole suuremat luggu, sellepärast ei tohhi werreojamist wäggise kinnipidada. Üksnes ükelingel farräduusel wõib katsuda werreojamist külmatwee sisse kastetud rätikutega ehk niinawerret ojamise.

õnnatub külmaga mee läbbi waigistada ja peab aega wiitmata ühe arsti käest nõuu küsima.

Werreojamised
sündimise-
ajast.

10) Mõnikord läitvad, kuida nimetati, ku- asjad ka raskejalguise aéal õnal korral; nemad tullevad siis, kui mitte raskejalgestel naistel neljast nelja nädalani, ilma iseliko jähumisi, ilma fange walluta ja ilma et emale su seal jures laiemale wennis, taggasi. Seluggune luggo on, kui ka nattuke seadust wasto, siiski hädabashuta, ja ei olle seal jures midagi muud tartwis, kui et raskejalguise sel aéal rahhul pikkali seisab. Sellest ku- ojamisest peab neid werre- ojamist ärrawahhendama, mis larrada meelustuskahe peäle ehk wäljaspididiste ehk seestpididiste wiggatege- liste asjade läbbi walloga ja ferd suurema ferd wähhäma haiguse wiimaga tullevad. Nemad on effimeeste nelja, wie luu sees efsikho sündimise (Abortus) eesmärgid, iljemal raskejalguise aéal tulles- wad nemad seläbbi, et emakoof enne aego tikkati lahtracruueb. Nisugguse werreojamise jures wennib iffa lapseloea su nattuke laiemale. — Sündimise wastojärffe luggude jures saab § 39. sellest juttu ollema, mis am nisuggusel luggul peab teggema; üllemaks asjaks jääb, et teina võimalik kiirelt arsti abbi fenna murretsogo.

Gräwistuse
ja frampid.

11) Raskejalgsede minestuste ja frampide jures tulleb kõige efsiteks selle eest hoolt fanda, et naifed mahhakullades ehk lassi pekstes emestele wigga ei teeks. Am farsugo külmaga wet peale puskades minestanud jälle ekustada, ja palja pihhoessa ehk willase rätiko derumifega frampisid waigistada, ja murretsogo, kui mitte rattulist parrandust ei tul- le, arsti abbi fenna.

Raskejalgsel
furm.

12) Tulleb raskejalgsel, olgo ial mis juhtumise läbbi, äffilist furma, siis on faggebast weel wõima- list, et last ehk wõib ellus piddada; sellepärast fandko am murret, et wõimalikul kirusel üfs sündimise- astaja (arst) fenna tuakse, kes kunstlikult lapse lahhu- tamist emä küllest wõib ettemõtta.

Senni kui sündimise- astaja tullemisele peab am kõi farsuma, mis ehk agga warjo- furnaule jälle ellustajeks wõib saada; puskamised külmaga weega, fimepi- ptaastrid ja pallawad kirowid jalgade külge, sübdame fõhta wiinaga deruma, fangest seebi weest flisteerit panema. Kui ei olle ka mitte wõimalik, ellotähtesi wäljakutsuda, siis murretsogo am ommetegi parraja fõea ja hea affeme eest peält nähhas furnaule, fanni arst fenna jõuab ja pikkemalt juhhatab.

13) Kaps wõib emahhus ka haigeks jada ja ärrafarra. Se lapsesurtemine saab faggebast kahjo- liko asjade läbbi, mis emä külgi putusid, fagginema, faggebast jälle raskejalgsel haigliko isseferratise olle- mise läbbi, nõnda et mõningaid naifi leitaffe, selle loom eamiste iffe ühbel ja felfaial raskejalguise aéal ärrafarreb. Kooma surtemine raskejalguise efsi- mise polejao sees lähhab eamiste teadmata mōda ja efsilne sündimine juhhatab waft meile, mis olla juhtunud. Wägga arwast tannab raskejalguise seal jures fanget külmawärinat ehk muido haiguse wun- ma, on nakkal meel ja furb, ja tähhändab fõdda wõimist, kui seisaks üfs raske furand tomp teina fõkhas. Weed mōstatud nātuseb astetwad lapse furremise jures raskejalguise teise polejao sees fõlgem arwolikuls, ja nende fõrwas tähhändab raskejalgu- ne, peäle fõdda kui mõnikord farrataib lapse fõ- himeft (frampisi) enne ollid fõimud, ühhetorraga lapseliikumised otfa lõppewad, fõhto fõkõmawad ja rinnad ärranartsiwad. Selle õnnetuse ärrafelami- seks ei wõi, peale fõdda, mis üllemal (§ 14.) raske- jalgsel hoidmise parrast üleülfia juhhatati, am oma peest midagi tehha.

Raske furm
emahhus.

Nimetatud mōrgid looma ärrafurtemisest ja fur- mast ei olle ka mitte iggaferd tõttelikud; sellepärast ei tohhi wägga rattata, looma fõhhe furnaule arwa- ma. Wägga ial argo usaldago am, ei siiski mitte, kui lapse furm wõimalikult fõggest ärratuntaw ollefs, fassuma haffata, fõfemise rohtude läbbi furnud looma

wäljaajama. Tema astub sellega oma õiguse raja ülle ja tohib suurt õnnetust teha. Seadus on, nifuggustel luggudel rahholist loodub-rammo toime-
tusi odata ja kartlikul järgil ühhe ossawa arsti
abbi otsida.

§ 16.

Ettemalmis-
tamise sündi-
mise.

Seiesabik nimetatud nõuu ja teoga abbiseisuse
kõrivas nende nimetatud luggude jures on ka weel
amma kõhhus, peäle sebda, kui tema raskejalgsele
mahhatullemise aega wälja on arwanud (§ 9.),
temale kōik sebda meeletulletada, mis lapsesündimise
tarwis ette tuleb walmistada. Peaks lugu juhtuma,
kui naine ise last mitte ei wõi egga tahha imetada,
siis peab am temale aitama amme wäljamallitseda,
ehk kunstliko lapse toitmise tarbeks kōik ettemalmis-
tama. Pikkemalt peab am järele kuulama, kas
raskejalgne jubba ükšord last ilmale on tannud,
kuida seal sündimise ja nurgawoobi järg käinud, et
fellest ootusel seiswa sündimise kōiki wõiks arwata
ja ennaft isseärraliko luggude wasto ettemalmistada.

Wimaks ei pea am mitte, niimelt effimeft lorda,
raskejalgsede jures täieliko sündimiseabbi kōiki
karjumist (§ 5.) ettemõtmata jätma, et asja loost
selget arto kätte saaks. Am peab raskejalgsele troosti
andma, kui naine sündimise eest peaks kartma,
ja kōige eest hoidma, mis raskejalgsele abhastust
wõiks teha.

**Sündimine; reeglimõedulise sündi-
mise kōik, amma-koolilise abbitegge-
mised sündimise jures ja mis tema
isseärranis iggal sündimise aal
peab tähhele panema.**

§ 17.

üldmõte.

Reeglimõedulise ehk loodub korraliseks nimetatasse
sündimist, kui laps pärrast täidejõksnub raskejalgust,

peaga ees, loodub rammo läbbi üfš sünneb, ilma
et ema ehk laps seal jures wigga sawad.

Reeglimastolisk on igga sündimine, mis mitte
nõnda ei juhtu, kuida üllemal rāgiti.

Nõnda kui ühhefordsele ja enamfordsele
raskejalgsele wahhet tehti, nifamoti tehakse ka
ühhefordse ja enamfordse sündimisele wahhet.

Kuida pikkuti-seisatuste jures pea-seisatus, nāo-
seisatus, perse-seisatus j. m. t. ükšteisest wahhendati,
nõnda saame meie ka pea-, nāo-, perse-, põlwe-
ja jalla-sündimised. Põigiti-seisatusi tuleb ilka
kunstliko abbi läbbi pikkuti-seisatusteks ümbermuudeta;
sest ükš põigiti seisdes laps ei wõi nõnda põigiti,
ellusalt mitte ilmale tulla.

Lapse wäljaajamist läbbi weile peffeni, emako-su,
ema-tuppe ja tuppe-sissemiinut toimetawad kōige-
enamiste lapsekoea kōkkoiskumised, mis, sest et nemad
wallused on, wallud ehk wāitused kutsutasse;
nemad sawad omal toimetusel kōikhu-presfi läbbi tugge.

Lapsekoea kōkkoiskumised illemalt alla poole,
lapsekoea põhja kõrwaksaamisega allustades, mis
järgult, sest et nemad prii wahheaga enda wahhele
jättawad, tullewad, emako-suud arwandawad, looma-
põit pingutawad, lapse pea allaspoole tungiwad, nime-
tatasse: reeglikopārralised wallud (wāitused).

Lapsekoea kōkkoiskumised, mis mitte tema põh-
jast ei hatta ja mitte reeglimõedul allaspidi ei
joosse, täielikusi aaruumisi mitte oma wahhele ei
jätta, jubba laiale wenitatud emako-suud isse jälle
piisemaks wēitwad teha, mitte loomapõie ja lapse
peale sündimisele aitawat toimetust ei näita, sagge-
dast weel lapsekoale wilto kujusi annawad, kutsu-
tasse: reeglimastolised wallud (wastokorra-
lised wāitused).

Wallud kōikhu sees sündimise aal, mis foggo-
niste lapsekoea kōkkoiskumistega koos ei seisa, selles
pärrast ka ilma ärramāratud teerabba, ilma toime-
tuseta emako-su ja lapse peale käiwad, nimetatasse:
walle wallud.

Wallud ehk
wāitused.

Köln: 1978.

Kõhhu-pressiis nimetatasse seltsa wõltsimist, mis hinge linnipõdamise läbi — nõnda kui tõwma, raske rooja tühhenamise jures — tahtumista wi- metasse, ja mis nõndasamuti ka sündimise jures lapselõbba teha kofteofiotumistest toetab.

Peale soida, kui raskejalguse wiimse nelja nädala pikkusel lapselooda alla on maunud ja lapse pea peffoni hõõremähe peale ennaft finni on paunud, tuleb nüüd neljakümne raskejalguse nädala lõp- perusel walludega (wäürustega) sündimine lätte. Seal jures peame wie jaggudele, sündimise- aegadele, wabhet teggema.

§ 18.

ਉਪਰੋਕਤ
ਪੰਨਾ 10 ਵਿਖੇ - 489

Esimestene sündimise aeg. Wallud on sin-
a. agga nõrgad näppistused. Nemed tulewad pitta aea
pärast tagga, leelawad ütles oma wärramise aea
käimist ja täakumist, tewad peaaegu jubba filletaks
telligitud lappeloea laela opis ladduwaks ja anrow-
dardwad eelale-su nõnda laiale, et jubba muunahkasi
wõib läbbitunda (teadaandwad ehk ertewalmis-
tawad wallud). Eel jures tulles raskejalgsel
teadmata tartus peäle; teina peab saggedast kussele
müñema; enarup imitjeb tohkemine illa wälja, on
läätsatunnil soem ja wennib laiemaks.

Sellesinajie aea piffus testab solm eht kakssteis:
 käämend tundi ja on esimeselorda lapselandsja jures
 piffem fui selle jures, kes jubba lapsi ilmaile tonud.

Äm peab, kui teada tihhe lapsehädalise jure futfutakse, mõimaliselt ruttama ja kõik asjad, mis teha seal tarvitada võiks, kohhe kasa võima, sest et tema lapsesünnitaja jurest enam ärra ei tohi minna, ehne kui sündimine lõpetatud saab. Senna tulles nõuko äm järrele, kui teada ennemine ei olle tähtsitanub, kuibda lapsehädalise endised sündiniseb ja nende kädig on olub; siis püüdko tema täielik

Sündimiseabidistko läbbikatsumise läbbi selget ommat
 saada, kas sündimine tõeste on alluotamud; kas
 wäitused forra peäl käitwad; kas lapse-seisatus ja
 pöllen head on; kas hüsse ja wähaspool suguos-
 des, perjes ehl mudo tuskil midagi wiggalisti tei-
 du, mis sündimise käisi wõiks woiwitada. Am lapse-
 häddaline mite aja aego rooja ei peaks ollema
 rühendamud, siis pango am teinale soost weest ja
 allist üks flisteer. Am lasto kōil pigastatwad riided
 seljast wōtta ja seäbko naise jussed nōnda, et neiad
 mitte wägga saffisse ei lähhä. Tema lubbago lapse-
 häddalisele ümberläia, ka naitale toitu wōtta, kui
 wōgi isju peaks ollema, pūidko naise sūddant rōemu-
 tada ja jubba sim, nōnda kui kōigel sündimise ajal,
 lahse mōisiliko juttuga naiti trōssida. Siis murret-
 sego am külnia ja soea wet parrojal essal, išt wanni
 ehl külnalest lapse pessemise tarwis ja üks tūhhi riist,
 kuhhu pārramised siise wōib panna, lātterāttilub,
 seepi, ölli ehl soolamata raswa; tema pango kōil
 ennesele kae järrel walmis, mis teinal sündimise
 kōigil tarwis wōiks olla, kui: flisteeri-prits perse ja
 emako torroga, kateeter, nabbanoōri-kāarid ja nabba-
 paelad, nabba-lappisesed, nabba-siddime ja pessi-
 rūdeid lapsele, wimats pessorideid ja kōhhušiddet
 murga-naisele; kui kōhhušiddet ei olle, siis tehko
 tema lātterāttilust siddime. (§ 55.)

Waimata walmistago äm sündimise-asset, Reeglikorralis eht agga piffut tarrawastat ehtim sündimise jures wõib seddasama sängi, kus lapsi-häbdaline maggab, tarwitada; seäl pannakse jenna kotsa, kus perle ja suguwossad seisawad, üts wahharie eht wana linast riet alla, et määg sängist läbbi ei läbbä; selle peale pannakse üts heina-kot eht matrats sängi-pealmise jao sisse ni piffalt, et sünnitaja perse weel jenna peäle seisma jääb, jallad agga jubba lülle ullatawad, ja selle allusasteme peale pannakse piffemali padju ja trulli määsttud riideid riisluule, seljale ja peale toets. Salagotsa pannakse üts maddal pingile eht üts

අනුබන්ධ
අර්ථය.

fõrwast kotto määsitud riide: pal fangi: jalgotfalana wasto, nõnda et laps ehäddaline, põlweid nattuke lehha wasto tõmmatud ja laiale aetud, labbajalgadega ennaft parrajalt senna wasto wõib toetada; pikemalt seotakse fangi jalgotfa üks kätterättil ehk ohhelil, et lapsesünnitaja wäitamisel sest kättega kinni wõib pidada. Lapsesünnitaja sugguossade alla pannakse weel mõned liinased rättikud, misga sündimise jures wälja jookswat märga wõib üleswõtta. Sündimise-fang peab kas wallaliste toas, kust am peälegi kõik üles tarbitud (waatajad, lapsed, ellajad ja muud) wälja ajanud, seisma, nõnda et mõllemilt poolt fangi jure wõib minna, ehk kus ni palju ruumi ei oleks, seal seäbko am woodi wähhemalt nõnda, et tema ossa wama kã järrel seisab.

põigiti-affe. Põigiti-seisatusete ja mu suremate wastooks, liskude luggude jures, mis sennakutsutud sündimise-aitaja kunstliko abbi tarwitawad ja mis am wõimalikult warra peab õppima ärratundma, peab am põigiti-asset walmistama, kuida siin juhhatakse. Üks woodi pannakse pikil seina wasto, woodi sisse heinakot ehk matrats, mis nattuke sõrwa ülle ullatavad ja ni kõrged peawad ollema, et fangi ees istuw sündimise-aitaja parrajalt laps ehäddalise sugguossade külge ullatab. Laps ehäddaline istub nimetud affeine peale nõnda, et sugguossad allus: kotti sõrwa peale seisma tulleswad; ristlõu, selg ja pea saatwad alla pandud padjade läbbi hästi toetatud, ja omä jallad panneb naine kahhe tooli ehk pingi peale, mis ni kaugele teine teisest peawad seisma, et sündimise-aitaja nende wahhele wõib istuda. — Põrrandat laps ehäddalise al ripputakse passult liiwaga ülle, ehk pannakse üks tübbi riist alla, kuhhu sisse märg wiõb walguda.

Laps ehäddaline peab ikka kerge waibaga (teffiga) kinni kätterud ollema ja winge tuule lõhna ja hülmamise eest üllepea warjatud saama.

§ 19.

Teine sündimise-aeg. Wäitused (wee: wäi: tused) lähhawad tuggewamaks, saggedamaks, sunniwad naist, kätte abbi ennaft üllestoetama; emäko-su weenib enam ja enam wälja, tema läbbi wõib igga wäituse jures looma-weest punnile aetud muñanahkade, looma-põie, ettetungimist ärratunda (põis affutab ennaft); wäituste wahheaal on muñanahkad löd: wad ja nüüd wõib nende läbbi laiemale awwandatud lapsesõea suus lapse pea, ka weel tema wontanellid selgest ärratunda. Wiimaks on emäko-su sumokfad ärratigitud, emäko-su seisab täielist laial, emänappe illa on werrest wäritud (jubba märgib). Põis seisab wäituse aal ja wäituse wahhel punnis ja etteatud (põis on puhkemisel). Nüüd puhkeb põis ja selge lohbinaga wolab üks ossa loomawet, mis lapse pea ees seisib, wälja (effimesed weed), teine ossa (teised weed) jääb sisse taggasi ja seisab weel lapse lehha ümber.

Nüüd tohib am üllepea agga arwast ja üfõnes issekliskul korral wäituse aal läbbilatsuda, et tema põit mitte wägga warra ei puhkaks, siiski peab tema jubba nüüd lapse seisatusel selget arwo katsuma sada. Põis seisatusete jures (§ 35.) peab kui wõimalik weel enne põie-puhkemist kunstlikko abbi toimetama ja selle parrast aegsast üks arst senna tallitatud saama.

Selle sündimise-aea hakkatusel tohib lapsesünnitaja weel jallul käia ja am wõib temale lubada, wallaliste ennaft liigutada, ilma et tedda ommetegi omast silmast kantab. Kui põis puhkemisel, siis peab laps ehäddaline sündimise-fangi heitma. Kui lapsesünnitaja mitte kusta ei wõi, mis sel sündimise aal mitte arwast ei juhtu, siis tunnustse kussipõis hääbeduse fondi ülle punnil ja seläbbi tõusewad mitmesugused waewad; seal sadab abbi, kui laps ehäddaline ennaft, kuida jubba üllemaal üteldi, nelja: jalge kombel mahhalaswab, siis jookseb saggedast

kuski wallaliste wälja. Kui se ei aita, ja waerwad rasked on, siis tarwitago äm lateetrid (§ 34.). Wöiepublemise peäle peab äm lapsesünnitajat ette walumistama, nüüelt kui üts effimestlast: sünnitaja teina ettejuhtub, et naine ennast mitte ei ehmatafs. Äm piddago hästi luggu, kas töitelil ehk agga walle looma:weessi wäljajawolab.

§ 20.

Kolmas sündi-
mise aeg.

Kolmas sündimise aeg. Ikka tuggewamalt ja süggedamalt peäle tullemad wäitused kurnawad enäam lapsesünnitaja jõudu, teina läbbab pallawaks ja higgitseks ja peab harrilik häddatungil appiwäitama kui kehhatühhendusele; kuski ei ja mitte arwoast wäituse ael kussepiest wäljapigistatub; mõniford tullemad sääremarjade frampid ja la offendamine peäle. Wäitused ajawad lapse pea lapseloea kuopast enäko: su läbbi tupresse ja weitesse peffenisse alla (sisseajawad wäitused). Kui pea keskel lapseloea suns seisab, siis üteldakse: „pea seisab kroonimisfes.“ Lapse peanahk fortsub wolli, kendid nihutawad ennast üksteise ülle ja, kui se sündimise aeg pikkalt kestab, siis figgineb täielik paistetuse pea külgi (pea:paistetuse). Süggawamale ja ikka süggawamale tungib pea allaspoole, panneb ennast siis tammi wasto finni, ajab tammi pingule ja tekkeb nüüd tuppe-sissemüütsul nähtawale (teina tulles sisseleikamisele).

Äm wõitso warsti pärrast wee ärramiinut läbbi: kasumist ette, et, kui teinal seie sadit wõimalik ei olnud lapseloeatust ärratunda, nüüd selle ülle selgust saaks. Wõigite-seisatustel, peröse, põlwe-, ja jalla-seisatustel saarko teina müütsimata arstlikko abbi järwele (§ 34 ja 35.). Piffemalt pango teina tähhele, kas pea, peröse j. m. t. förwas weel niddagi teist lapseloea ehk nabba-nööri wäljatulleb, et seäl jures tarwelikko abbi wõitso tehha (§ 38.). Teina peab üllepea süggedamast ja ikka wäituse ael läbbikat-

juma, et sündimise eddasimmiinut teadust saaks, ja et sündimine mitte loggemata ei tulles.

Si mitte kogeniste tohhi lapsesünnitaja siin oäna assemelt ärramiina, agga äm wõitso teinale lubbada sowimist möda, sellile ja küllile, pabdi põlwele wabhel, pikkali olla, kui mitte isseärralisk järgud sedda ei peaks keelama. Lapsesünnitaja wõitso sängi jalgotja külgi löidetud fätteräntikutest finni, et parremine wõitso appiwäitada. Se wäitamine tulles tahtmata, ja ämmal ei olle tarwis seäl jures sündida, mis teina nüüelt effimesel ja teisel sündimise ael loggonist ei tohhi. Kui lapsesünnitaja wäitades oäna peat tagga si wisab, siis keelako äm sedda teggemast ja toetage parrentine peat wasto; hammutab naine käreädist hambaid kolko, siis andko äm teinale fätteräntiko otja suhhu, mis peäle ta wõitso hammutada, et ta oäna hambaid ei wigga: taks. Käitwad naisel sooled wälja, siis peab teina wõimalikult wäbbä issewäitama, mis äm teinale öpperago. Lahter trööstimist ja julgustamist on sim naisele wägga tarwis.

§ 21.

Neljas sündimise aeg. Wäitused fäitwad surel käreädufel (wäljaajawad wäitused); lapsesünnitaja wäitab tahtmata täie ramnuga abbiko, teinal tulles pallaw ja hiigi, silgawaatamine läbbab wõitso (wiristse), teina istub ehk tissenab, hädda tungib sittale ja kussele, süggedast la offendusele. Sisseleikamisel seistes pea tungib käreädist tammi wasto, tam läbbab ikka pingumale, õhhemaks, tuppe-sissemüütsul weüts ikka laimaks. Weel astub pea iggal wäbbheael wäituste wabhel jalle nattu tagga, wäitso on tuppe-sissemüütsul täielikult laiale actub, wäitustest etteungitub pea ei pörka mitte enäam tagga (teina tulles läbbileikamisele), warsti selle peale saab teina übbe käreäda wäituse

Neljas sündi-
mise aeg.

lääbi ilmale toedud (tema leiab läbbi). Pea läbbileikamisega tulles nattuse puhkamise aega; pea pörab ennast nädaga ühhe reie wasto, siis jätwab ühhest uest wäitusest öllad ja kōil lapselēhha wälja: aetud, lapsēga kuffub weel järreljānud loomawessi (teised weed) wälja. Laps hingab ja kiffendab ühtlase.

Sei sündimise ael on ämmal reeglimōeduliseid sündimise jures effiteks tarwis teggetwat abbi tehha. Tema toetab tammi wasto; selle tarwis panneb tema oma käälabba nōnda tammi wasto, et tema sōrme: tega persēt kattab, kō-pekkaga hābbēduse paelufese külles seisab. Egga wäituse jures waotab tema ellast wasto, ja nīmelt taggant ettepoole, ei mitte alt üllespoole, ja lassēb wiimaks läbbileikamise jures, ühtepuhko ellast tammi wasto waotades, pea oma kō-pekkā ille wäljalibbiseb. Äm peab selle cest hoidma, et mitte läbbileikawast peast tema kōssi pā: galt ärra ei waotasse ja warjota jānūd tam siis lōhki ei lārrise. Pikkemat ei tohhi tema kāt, pārrast sedda kui pea sündinud, mitte ärrawōtta, sest et ka öllad tammi wōiwad lōhkuda, waid tema lasko, nōnda kui peat, nīsamoti ka öllad pikkemwāltawal ellal waotusel tammi wasto, kō-pekkā ille libbiseb, ja wōtko siis kōaga lapsēpersēt wasto.

Kōhhe pārrast pea sündimist katfugo äm oma wallalise kōaga lapsē kaela läbbi, kas ehf mitte nabba-nōör lingus kaela ümber ei olle, et õigel ael tarwilikko abbi wōib tehha (§ 38.), ja toetaga selle kōaga nīkawa peat kui kēhha on sündinud.

Seisab lapsēsünnitaja küllel padjaga (ehf riide: pakkuga) nattuse kēhha wasto tōmatud põlwele wahhel, siis toetab äm tammi, et tema kō-pekkā tammi peale panneb, pōigla üllespidi, teised nelli sōrme tihti üksteise külles seistes allapoole teetab, ellaste wasto waotab ja pea ja öllad pōigla ja nīmetis sōrme wahhelt läbbi lassēb libbiseb, ilma et kōaga tammi küllest lahti lassēb.

Jätwab pārrast pea sündimist wäitused wāgga kauaks seisma siis tēuge äm ringiskāwa kō lūku: mistega rassaillofeste lapsēsünnitaja kōhtu, ehf lasko üls abiline sedda tehha.

Kui öllad korralisel pea seisatusel ja wäituste kōigil mitte ei tahha tulla, siis ei tohhi äm pea küllest tōmmata, waid tema weddage hābbēduse praes taggapool ossas ühhe sōrme lapsē kōrmas sisse, katfugo kaenlaalluse auto kinni jaada, pījko sealt läbbi, painotago siis sōrme konksokujuliseks ja tōmmata nōnda ölla ellast wälja.

Juhhatatud kōmbel mõllema kättega wasto wōdetut lapsē panneb äm sellile ema reite wahhele, puhbastab weile sōrmeaga illa su:koopast ja murreiseb, et peale kattetud rāttitūd ehf loomawessi last ärra ei lāmmata. Siis katfugo äm kōhhuatattete läbbi, kas lapsēkōdda ennast hāsti kōtko on tōmbanud wai mitte (§ 39.), ja kas mitte weel teist last tema sees leida ei olle (§ 40.).

Kui nūūd nattuse aea pārrast nabba-nōōri pōssimine ärrakāddunud on, siis siddugo äm nabba-nōōri kāmila laiuselt lapsē küllest kōugel kinni ja leigako tedda nūūd kōhhe sōrme laiusel allamal pool siddumist katfi. Kinnisiddumise jures panneb tema tēhhele, et siddē parrajalt tuggew, et sōlmed kindlast kōtko tōmmataks ja et, kui siddumise jures siiski pael peaks katkema, tema kättega mitte wälja ei libbise ja seäl jures lapsēle wigga ei tee. Jäl ei tohhi äm nabba-nōōri kinnisidduda, enne kui pōssimine ärrakāddus; nīsamoti ärgo jātfo tema, kui arwab, et weel teine laps emāibbus on, nabba-nōōri kāmila laiuselt alpool effimest siddumise kōhta teistkōrda kinnisiddumata ja leigako siis mõllemate siddumise kōhtade wahhel nabbanōōri katfi.

Pārrast sedda kui laps ema küllest lahutatud on, saab tema jōea rāttikute sōkse māsitud, ema sängist wälja wōdetud ja ühte warjotise paila rahhu: listē mahha pandud.

Nabbanōōri
kinnis
siddumine.

§ 22.

23:6 [sinbi:
maife : aeg.

Wie sündimise aeg. Pärast lapse sündimist tuleb naine waitustele üks pikem wabtaeg; pika möda tulleswad naised, agga wähhäma larradusega, taggast, emakoogi labiarrutama ja wäljaajama (pärast sündimise, ehk pärramiste waitused). Agga waituse jures astub naitse weel wälja ja weel pärast emakoogi arrutamist ja wäljaajamist tuleb naitse werrewoolamist, kuni lapsesõda ennast enam kotte tõmbab ja seläbbi werrewoolamist seoni kuni panneb. Seft werrewojamistest saab siis iljemine nurgawoodi eja. Selle sündimise aega pikkus on harilik ümberpööratud, kui teiste jures, effisünmitajade jures lühhem, enamsünmitajade jures pikem, wältab 40 minutid kuni 1 1/2 tundi. Enamsünmitajade jures saggedamast kui effisünmitajade jures tulleswad weel nurgawoodi effimestel päwadel waitused (pärast waitused) pease, kui lapsesõda ebdasünnitawa kottetõmbamise saatjad.

ព្រះវិហារនៃព្រះ
និរ្ឫតិយន្តរ

Kui, pärast seda kui mõned tähhendatud parantiste mõtted olid käinud, am usub, et ena-koof lahtharrotatud on, siis siddugo teia nabba-nööri lingus ühhe kã ümber, weddago teise kã nimetis, ja festmise-förme nabba-nööri mēda tuppe sisse ja wāo-tago, kui teia nabba-nööri nattufe pitigile tõmbab, förmedega ena-koofi nattufe tahha pole. Kui ena-koof õlpsalt ei tulle, siis on fest märko, et teia weel kahhi ei olle arrotatud, ja am ootko sellepärast rahholiste, kui mitte karradab werrewõollamiset sekka secks (§ 39.) ettekirjutatud abbile ei twigi. On ena-koof ni kangele talnud, et teia tuppesfsemiuko läbbi wäljaastub, siis wõrtab teinast am mõllemate kättega finni ja tõmbab sekka alla ettepidi küki wiskamiste wälja.

Um ei fohhi mitte, lajjesünnattajat aetvastannisele, fohhinisele, ehf weel wäbbämine wäitannisele sümbida.

et seläbbi emä-koogi lahtiarretamiſi ruttumine toime-
tada; niſama wähhä on teinal lubba tuggewaſt
nabba-nööri külles fiſtuda; ſe ainokene, mis teina
lubba möda wöib tehha, on örnad lapſekoea pöhja
öerumiseſ labba kääga, et ſeddawisi lapſekoea kofko-
tömbamiſi kiirustada. On ka lapſe-pärramiſed ſün-
dinud, ſiis laſko äm tütte-ema reied kofko panna,
pango teſuale üks mitmekordſelt kofkopantud weedi
liſa kühn peäle ja käftigo tedda puhhata. Eiſti
ärgo unuſtago äm mitte, enne ſedda järrele wadata,
kaſ lapſekedda häſti ennaſt kofko on tömmanud;
kaſ, mitte wägga paljo wert wälja ei tulle, et ſelle
waſto tarbikkuſi abbiſi wöiks tehha; kaſ ſündimise
läbbi miiddagi wiiggaduſt ſuggnoſſade, nimelt tammi
külles on juhtunud.

Siinmiks ei tohhi tema mitte viivitada, lapsepärannaks, muianahlasti tui emakoofi, isseärvanis emakorgi forredat orgliffi väljastpoelt külge, terra-felt läsbivaatamata jätta, et tema teada jääks, kas midagi lapselortu on järrele jäänud wai mitte.

Sündinut-lapfe rawwitssemine.

23.

Peale sebda kui lapse sündimine nõnda sai lõpetatud, andes äm tütte:emale natuke aega puhkamise aega ja mingo siis jälle lapse järe. — Teine haalmistage ühhe maddala wanni ehk künna:keste (molli) sees sauna (lapse pessemise wet), mis ni see peab olema, et wee sisse kastetud künarnukko wasta õige parras näitab, ja niilud peske teine lapse puhast.

Sündinud lapsed on rohkem ehk vähem ühbe raevase, juustufarnatse illaga üllelattetud; sedda tehha küllest ärraajada ei olle palja weega mitte wõimalik; äm peab sellepärast last õlliga wõidma ja foolata sebiga pessema, et laps täielikkult puhtaks saab. Eapse pea peab wannu sees pessemise jures

ឧបត្ថម្ភការណ៍
រដ្ឋបាល
រដ្ឋបាលរដ្ឋបាល

iffa hoielikkult toetatud saama. Peßemise jures waatab äm järtele: Kas nabba-nöör kindlasti sentud on, seal jures hoidko ta ennaft nabba-nöörü külles fiskuda ja tuffistada; kas laps korraliste loodud on, kas perße, kuffetorrofu awwali, kas keel ei olle kinni kasivanud, kas kuskil midbagi wigga lapse külles on. Panneb äm midbagi korrawaßto effitust täbhele, siis hoidko ta ennaft wägga, inestamise märkide läbbi emä ehmatamast, waid awwaldago üfsnes waikfel kombel suggulaßtele, mis teina leidnud ja murretfego, et ni pea kui wõimalik üfs arst appi saab kutsutud.

Lapse mäht-
misest. Siis wõttab äm lapse wammiß ja fuitwaatab tedda hoielikkult ärra, et tedda riidesse wõib panna.

Kõige effiteks peab nabbanöörü ots ühhe õlliga märitut lappilese sisse mähhitub, pahhemale ja üllespoole ümberwänatud ja nabba-fiddemega kinnitatud saama. Seßihane kolme sõrme laiune fide ei fa mitte wägga pingule kinnitõmmatud; teinal peab kinnifidumise tarwis üfs pael otßas ollema, kui sedda pudub, siis peab fiddeme otßa kinnifidmblema; ial ei tohhi nõõpudeladega fiddet kinnipista.

Muido waatko äm selle peale, et lapse riided kuskil ei waata egga pigista, seal jures agga omme: tegi tarbliffo warjo ärrakülmetamise waßto annawad. Nõõdrade laste jures wõiwad effimeßtel päwadel lääd fa ühhes kinni mähhitud saama.

On laps riidesse pandud, siis peßko äm willo mee sisse lastetut linase rättifuga teina suu fceßt puhataß ja pango tedda siis walmißtatut fängifese sisse maggama.

Se ei olle mitte koggoniße bea, lapsele, kui teina fiffendab, midbagi marga fuhhu wallada, fefi kui tedda iljemine emä rinna külgi pannaßse, siis ei tahha teina õlpfalt inema haßata. Üfsnes arro: korrat, kui laps nelja tunni lue tunni pärraßt weel rinna külgi ei wõinud pandud saada, ja ülleliale fiffendab, on lubbatud, teinale nattuke leiger fufro:

wet anda. Kammeli-tee, Wenßheli-tee ja muud nende: farnatßed on arßtirohhu ja ei mitte toidowarra, fellepärraßt ei olle neid ühhe terwe lapsele ei mitte üfsnes tarwis, waid neßiad tewad weel peälegi kahjo. Eßdeßpiddife lapse rawwißsemise jures, mis meie sin warßti tahhame rääfida, on puhtus kõige suurem aßß. Laps faago iggapääw wanni fceß puhtaks peßtud, iggapääw fago teina fu willo weega wälja: peßtud; nabba-lappifene (nabba-nartß) peab iggapääw uendatud saama. Wiendamal kinni kahheßamal päwal, fa weel iljemine, kuffub ärrakuiwanud nabba-nöörü-pärra iffeenneßest lapse küllest ärra; ial ei tohhi äm seal külles fiskuda ja tuffistada, et ärrakuffu: miß fufußtada. Pärraß nabba-nöörü mahhawarti: semiß pannaßse üfs mitmekordßelt koffomäßfitut nart: foke nabba peale ja jätaßse weel mõnets nädalaks nabba-fidde kõbhu ümber, et nabba wäljatullemiß ärraßeelata.

Kuffe: ja rooja-wäljatühhenamifeß fittafed nart: fub ja rättifud peawad warßti ümberwahhetatud ja laps seal jures hoielikkult roojaßt puhhaßtatud saama. — Laß peab fülma ja tuule: lõhke eßß hoitama, agga ei pea tedda fißki mitte ülleliig fcealt peßtama.

Lapse loodut toit on emä piim, agga kui emä ei wõi egga tahha laß iffe imetada, siis peab üfs äm murretfetud saama (§ 23.), ehß laß fõõderatße kufflikkul kombel (§ 26.).

Nurga-naife rawwißsemine.

§ 24.

Kui laps on ärratallitatud, siis mingo äm jälle emä jure taggaß. Teina wõiffo heina: kotti ja padjab, mis fündimife aßfeme ehhitamifeß fängi faid pandud, titteema alt ärra, ilma et tedda seal jures paljaß fiffuß ehß paljo liigutaks, ja walmißtago üfs parras tarwiline aße. Siis pango teina nurganaifele kõbhu: fide ümber, mis allehhale hõlpsat ja ühhetafßaßt tugge

peab andma, ilma et pigistaks ehk veel wähhämal
kehha kerkondriks (§ 35.).

Abhalbab titteema süa ja jua, siis wõib äm
temale kaera-tunni (lähbilastut kaeratango leemet)
ja puhkust, ei mitte wägga külma wet anda. Ena-
mist saab titteema kõige esiteks puhkamise järel
iggatsena ja küll mõned tunnid magama. — Mu-
pango selle peale terraselt tähele, et mitte magga-
mise ajal aetwalikks ehk sissetist werrewoolamist ei
juhtu, et, kui sedda peaks juhtuma, õigel ajal kohhe
abbiaga wõiks walmis olla. (§ 39.).

Lapse rinnat
kõrgi pakkimine
ja imetamine. Nipea kui nurganaine meist ärganud ja omaist
wästimusest puhkanud on, ei tohhi äm kõhmelada,
last rinna külgi pannes. Se ei olle mitte hea, et
last iljemine kui 4 kuni 6 tunni pärast, ehk veel
wast 12 ja 24 tunni pärast rinna külgi painaks.
— Märjaks tehtut sõrme ellal õerumisel astub rinna-
nip nattu eham wälja, siis peab tedda lapsele
suhhu andma, kus jures nurganaine last oma kä-
peal peab. Du laps nippust kinniwõtnud, siis
wastago ena esimese ja teise sõrmega rinda
nattu lapse nina jurest tagasi, et laps wallaliste
hingata ja imeda wõib.

Nurganaine hoidko oma rinnad külmetamise eest,
wõikso neid ka imetamise jures ni wähhä kui wõima-
lik paljaks, siis ei tohhi teina neid ülleliig soealt
piddada. Du rinnad wägga piima täis, siis peab
neid hästi teetama, ja nurganaine olgo isseärnanis
sõemise ja joemise jures kassin. Imetamise jures
peawad ilka mõllemad rinnad wahhetatud saama ja
nimelt nõnda, et se rind, mis niikud wiimaks lapsele
anti, tulleswal torral jälle esiteks saab antud. Pär-
rast inemist peab rinna-nibbu wiikso weega puhkats
pessema. — Shmatuse ehk muide karradate meele-
seggaduste järel ei tohhi lapsele ial wärsti rinda
antud saada, waid peab enne sedda rinna piima
wäljalüpeama, ehk ühhe teise inimese lastma wälja-
imeda.

Kui naine ei wõi ehk ei tahha foggoniste imie-
tada, siis ei tohhi ka last foggonist rinna külgi
panna, waid seal lattetakse rinnad warsti soealt,
poimwillaodega ehk wattiga, ehk, nende pudusel,
lambawillaodega kinni, ja antakse rindadelle parrajat
allustugge; misugune nurganaine peab toiduwõtmisel
kassinam ollema kui imetaja.

Ka nurgawoetioja peab äm terraselt tähele
panema. Se on esiteks wertine, kae kinni kahhesa
päwa pärast lihha-wee sarnase, ja wiimaks kümne
kuni 14 päwa pärast waltwaks illane. Selle
wäljawoelamise üllestõrjastamisest peawad nurga-
naisele liinad alla lahutatud, ja neid iggapäaw üks-
kord ehk veel saggedamast wahhetatud saama, kus
jures äm ilka järrele peab waatama, mis wiisi sesi-
nane wäljajamitus on.

Üllepea hoidko enna nurganaine kõige äkiliiste
rõemjate ja kurbustude meele-seggaduste eest. Toitu-
wõtmisel olgo teina nimelt esimesel päwadel, kuni
piima-pallawil (Milch-Kieber) müda läinud, wägga
lasi; kaera-tun, leima- ja wee-leem piisut leiwaga
ullatab toiduseks küllalte, ja üksnes wägga nõbrade
indiste jurest saab tarwis ollema, lähha lihha-leemet
anda.

Jooqits tarwitago teina wet, mis wägga külm
ei olle, leiwawet, weega seggatut, piima ja nende
sarnatist. — Kaniateli; ja muie rohtude teewec
andmiste ei olle mitte üksnes ülleliiga, waid veel
healegi kahjoli. Esiteks pärast müdalainud piima-
pallawik tohib nurganaine tiggewamat toitu ka-
kara wõtma; teina peab enna ja last, sest toid mõud
enma piima peale, üksnes pikkamiste enma endise toi-
duse harritama.

Teisel, kolmandamal ehk neljandal päwal
pärast lapsesündumist tulles harrilik piima-pallawil
nurganaise peale. Seal jures tunneb naine ennam
ehk wähhäim karradate külmarärrinat, mis peale siis
pallaw ja higgi järgiwad. Pallawikso aal woolab

Nurganaije
hoidmine.

piima
pallawil.

nurgatöödiora küll nappu väbbamine, rinnad paisu-
wad pealeimistewast piimast ülesse ja on saggedast
wägga wallusad, kunni laps neid wäljajäneb. Üks sesug-
une lihtfordne piima-pallawit ei tarwita midagi pitke-
mat ankimist, siiski wõib, kui, mis harilik juhtub, effi-
mestel päwadel pärrast lapsesündimist rooja ei tüh-
hendata, ja mis kunni piima-pallawiffuni kogonust
kajjo ei tee: nüüd nurganaisele weest ja õlist üts
klisteer panna, et siffifonnad saatsid tühhendatud.
Sal ei ole ämmal lubba nurga naisele passandamise
rohto sisse anda. Higistamine on nurganaisele
üllewägga kassoteggewilf ja peab sellepärast higist-
semist hoolega üllepidama.

Effiteks siis wast kui nurgatöödiora walgets läh-
bäh, rohhib nurganaine pikkema aca peäle sängist tulla.

Amme wäljawallitsemisest.

§ 25.

Peab, kui emä isse oma last ei wõi imetada,
üks am lapsele wõetud saama, siis peab am amme
wäljawallitsemise jures hoolikult luggu tallitama,
seal jures on temal järreltulewat juhhatust tähele
panna.

Am peab üks hea süddamega ja lahmemelega
inimene ja ei wägga noor egga wägga wana olla.

Am ei tohhi paljo warremine last olla
sünnitanud, kui nurganaine, selle last tema peab
imetama. Et üks am kaks last järgmiste imetab, on
üks kõlbmata pruut, mis sallida ei tohhi.

Am peab terve, ja kõffsugustest többedest puhhas
olla, nimelt tulles karta: sammaspoolfid, süggelisi
ja muud karna-többeid, prantsuse többe, tiisikust ja
kus tiisikuse idda tunda, ja nisañoti ka langetöbbe.
Wiggalised hambad, haisew hingedh ja haisew jalla
higgi lassewad karta, et terwis seggane on. — Et
amme terwisest selget otust saada, peab am ülle-
ültsa tema kehha ja nisañoti tema sugguosjad terra-

selt läbbilattuma, wiimaste külles tulles nimelt karta:
sammaspoolfed, soolatiisfad, mädapaised (mädap-
niffud), armid ja lange, söödwat walgoja. Egga
kõige üllekast peawad ammel terwed rinnad olla,
ei tohhi kõrwadust, armist egga sammaspoolfi nende
külles olla; rindade nahk peab õru ja puhhas,
nippud peawad korrajärrel loodud ja wäljaseiswab,
ei wägga sured egga wägga weiked olla. Nissa
peab parrajast suur ja täis olla ja pealewao-
tamise jures hea piima wäljapritsuma. — Hea
piim peab õhufeweddel, siikas walge ja haiseta
olla; üks sõmeküüne peale tilgutut piist jooseb
pikkamiste ärra ja jättab walwaka tälje järrele;
nattulise wee sisse tilgutud seggab ta ennast pikka-
miste weega ja wärwib wet ühhetassa, ilma et
rasto wee peale tõuseb, ja jumstused osjad põhja
waowad.

Ammel ei tohhi ku-asjad kälja, egga tema ka
mitte imetamisel jälle raskejalgliffuks jaada.

Ammel peab terve, tuggew ja puhta ihbuga
laps olla. Sal ei tohhi am üht amme sowitada,
selle last tema ei ole näinud ja terwisel leidnud.
Kui amme laps ärrasurri, siis peab arst otust teg-
gema kas amme wõib wõtta, ehk ei wõi.

Am peab ni paljo kui wõimalik oma harritut
ellofombeid piddama; tema ärgo seiske tööta, olgo
sõdmisel ja joonisel kassin, ja hoidko ennast meele-
seggaduste eest; tema hoidmise pärrast on sedda-
samma meeletuletada, mis emä hoidmisest, kes isse
imetab, iluamal üttelei (§ 24.).

Kunstlik lapse-toitmine.

§ 26.

Kunstlik lapse ülletoitmine tarwitab paljo pikka-
meelt, tähelepanemist ja nimelt suurt puhtust.

Kõigest toiduwarradest, mis siin ja seal seeks
tarwitatakse, on waidlemata lehma piim kõige parrem

lapse toidus. Piima võetakse, kui ial võimalik
ikka ühest ja seitsmest lehmast, mis tiine ei tohhi
olla ja head toitu peab saama. Seels et piim ikka
wärste on, saab lehm kolm korda päevas lüpsitud.
Illeskeedetut piimale wallatakse esimesel kuul kolm
ossa, teisel kaks ossa, kolmandamal üks ossa keedetut
wet jure; neljandalamal kuul võetakse kahhe ossa
piima peale üks ossa wet; viiendamal 3 ossa piima
peale 1 ossa wet, ja siis antakse selget piima ikka
nattufese (õige nattufese) sukuga magustatud.
Sedda, igakord wärskelt valmistatud piima saab
parajal piimasooal lapsele antud, kas piisufese tee-
luffitaga, ehk ühe pudelikese seest, kuhhu külge
inimise tarwis üks elewandi luust tehtud suutüül
(mundotül) kinni koidetakse. Sarwelesed lehma-
nissaga, ehk õhufese riide sisse õmmeldut soaminiga
on kõlwatumad, sest et nisugused toitumise riistad
rasked puhtaks piddada on, hõlpsalt ärrahapnevad,
ja siin piima happutsaamise eest kõige enam hoolt
tuleb kanda. Kelja ku pärast, warimine üknes
hädapuhhul, on lubba lapsele weepaffi puddi ehk
tuggetwaft läbiskeedetut jahhupudra, iljemine piimaga
keedetut tango ja wast kuendamal, seitsmendamal
kuul lahja lihha leemet (kana ehk wassika lihhasi)
anda, et tedda siis piffamiste ka muide toidu
wasto harritakse.

Lõpikene, inimise-pung, üks weepaffi ja sukuga
kõidetut kortikene, mis wee ehk piima sisse kastetud
lapsele kuhhu pistetakse, et last jeddamiisi waigistada,
on üks wägga kahjoliik affi ja peab ni hästi kunst-
likko ülestoitumise, kui ema ehk amme imetamise
jures, kus jeddamiisi hõlpo pärast tarwitakse,
igakord ärrakelatud saama.

Mõnikord juhtub, et emal, kes isse ema last
imetab, wägga wähhä piima on ja sellepärast, lapse
kõhtu täites, hädapuhhul temale ema piima kõrwas
weel muud lissa peab andma. Ka siin on lehma-piim,
illemal juhhatatud kombel valmistatud, kõige parrem.

Ugga et kunstlikult ülestoidetud lapsed, ja ka
need, kes ema-rinna kõrwas palju muud toitu sawad,
jaggebast mitmel wiisil seemise wiigadusi põewad,
mis arstlikko nõu libbedast tarwitawad, sellepärast
ei tohhi amma-kooliline siin mitte milgi kombel
rahwa õppetatud rehtudega last hakkata arstima.

**Saiglikud järgid ja wastokorra-
lised ollemised mis korrapärast
jündimise käiki mündwad ja wiwi-
tawad, ja mis amma-kooliline
seal jures peab teggema.**

§ 27.

Mõnda kui raskejalgsete jures, nisammuli tullewad
ka lapsejünditajade jures mitmesugused kergemad ja
jälle wähest ui rasked saiglikud järgid ette, et
silmapilgul arstlikko abbi peab ostitud saama.

Eureb üks lapsejünditaja, siis on ammal nisam-
moti toimetada, kuidas raskejalgsete äkilise surma
jures õppetati (§ 15.).

§ 28.

Lapsejünditajade miinestuste jures kasuگو am jälle
ellustamist (miinestusest ärrastamist) wasto silmnägo
püstitut külma wee, peatähhemise kohtade wiinaga
õetumise ja kätte ja jalgade hariaga niikimise läbbi
toimetada. On werrewoolamist seal jures, siis toi-
metago tema, kuidas § 39. saab õppetatud. Kõhwad
miinestused wägga jaggebast, wägga pikkale wälta-
waks, siis tuleb ikka üht arsti jenna kutsuda.

§ 29.

Lapsejünditajade frampid tarwitawad wägga
hoollat tähelepanemist amma polest.

Sääremarija frampid (koffotiskumised) läbbawad
ilma rohhiemata muudetut jalla seisatusel möda;

derumised palja kääga ehk willase rätikuga vähän-
davad frampid.

Krampid lapseoas ja kõhhus (vastoforralised ehk wallewäitused) jeltitwad ista sure walluga ja wiwitawad sündimist. Kõlbmata õht, kanged haisud ja palju karratsemist lapsejunnitaja toas on saggedasti nende wastoforraliste luggude siggitajad; sellepärast peab äm neid siggitajaid iggasohhas püüdma ärra-
keelata. — Peale sebda peab äm nende wiwituste wasto weel järreltullewaid asju katsuma.

Kui lapsejunnitaja mitte kohwiojusele ei ole harrinud, siis antakse temale üks tassi täis musta kohwi jua; on naine kohwiooja, siis võib temale üks tassi täis soea Kammeli teewet anda; pillkemat derugo äm temä kõhtu soea õliga, pango soeab rätikut kõhhu peale; wiimaks võib temä weel naisele auro-sauna (§ 52.) walmistada ja Kammeli teewest üks liisteer panna. Tuhhatud abbiteggemiste mõist-
likko toimetamiste läbbi, saab äm wastoforralised ja wallewäitused ruttust õigeforralisteks wäitusteks ümbermuudma; temä ei tohhi sellepärast abbitegge-
mistega ülleliiga kiirustada, waid katsumo siis wast uui, kui endine ei aita, trööstigo lapsehädalust. Kõstigo sebda kannatlik ja rahhul olla, ja saatko, kui luggu parremaks ei lähhä, ühhe arsti järrele.

Wärske
krampid.

Kõige kuremad on ülleülitä krampid (kõige lehma sees), mis sündimise ael ehk lühhidest enne, wägga arwast pärrast sündimist, peale tullewad. Selle issekomblisko kottokisumise jures saab lapsejunnitaja hirmsast ühhest paigast teise wiisatud, silmad pöör-
lewad pahhempibbi, saggedast astub su ette wahro, otsefui ümefel, kellel langetõbbi peal käib. Kram-
pidefäimiste wahhel tullewad saggedast pillkemat ja lühhemad wahheaead, kus jures siiski lapsejunnitaja meeleartro wägga arwast taggast tulleb.

Äm peab kõigeessitels, kui nisuggused krampid peale tullewad, ühhe arsti järrele saatma. Wahhe-
aeal kunni arsti tullemisele murretsogo temä selle

ceest, et lapsejunnitaja eneselle frampide jures wigga ei tee; äm waltwago terraselt temä liigutamiste ülle, tõmbago fängi seina küllest, kus wasto naine en-
selle wigga mõiks teha, kargemale, seadko haige nõnda, et temä fängist wätja ei wõi lullkuda, egga fängi wasto ennast ärrallia. On haige keel ham-
maсте wahhele jänud, mis äm werrest sülle sees võib tunda, siis katsumo temä keelt taggast lül-
kata ja pango üht linnase riide siise mässtitut forfi hammaсте wahhele. Wägga fennipiddamine, liif-
mete fiddumine ja pihhuse waotut pöigla wälja-
murdmine on kõlbmatta prugid.

Äm pango Sinnepi-plaastrid fäärte külgi, andko frampide pealefäimiste wahhe ael ühhe tassi täie Kammeli teewet, ehk kui naine wägga tullipallaro näitab, nattuke happofat joofi ehk sukro-wet.

Kõiki pallawast joetawat agga, kui wiina, joo-
dawatwiina ja nende farnatsid, ei tohhi haigele mitte anda.

Lähheb sündimine lootud ramnude läbbi ebbast, siis täitko äm neid kõigeomalist reeglid *) ja pid-
dago neljandamal sündimise ael enam kui muido tammi eest murret, mis lapsejunnitaja karrada ümber-
wisfamise jures hõlpsalt mõiks lõheda; pillkemat wadako äm selle peale, et sündinut laps meeleto enast mitte wigga ei fa, nabbanoõbri ei tuffistada egga katki lista; wiimaks fa kussepidie peale, mis, kui ta kussest ülleliiga täidetud on, ettewaatlikult lateetri läbbi peab tühhendatud saama.

§ 30.

Wäituste puidus ehk wäituste nõdrus wiwitab lapsejunnitaja. Äm võib harrilikkudel järgidel wäituste nõdrus. Wäituste puidus ja wäituste nõdrus.
tuste siggituse ja wõimustuseks pehmeid derumisi ühtepidi lapsekoea põhja peale teha. Kui derumised ei aita, siis andko temä lahjast Emawilja trop-

*) Äm mõeras sõna reegel ja reeglid lähhendab, sebda lühhetab eesfõna.

pidest (§ 57.) kolm tilla sisse, ja võib teha sedda annet, kui wäitust ei peaks tulles, tunni aea pärast teistkorda anda. Viimaks võib teha ka § 55. juhatusel mõda ühe auro: saama ettevaatlikul kombel valmistada.

Tulles, pärast sedda kui karrabad wäitused lapse peat kaudmale edespiddi ei wõinud tungida, jõe karrastustel loomise poolt targast seadud, wäituste puudus kätte, siis hoidko ennaist äm, kobbhe oina abitegemistega jenna wahhele minna, waid odako ja toimetago wast siis, kui pikkema aea pärast itta weel wäitust ei peaks näitama.

Wäitab ennaist sündimine hea lapsekaituse jures kauemine kui 24 tunni 48 tundi, ehk peale sedda kui enaoksa juba arwandatud, loomariis juba puhkenud on, weel wittu tundi, siis saako äm ühhe sündimiseaitaja järrele ja valmistago pöigitesäng ette walmis.

Wäituste puuduse jures werreotaga seltsis talli: tago äm nõnda, kuida § 59. saab juhutatud jaama.

§ 51.

peffeni-kitsus.

Kui äm weite peffeni loomise poolt ülestiig-kitsa, ehk mingi teina sees saggirea paistetuse läbbi ni kitsaks läinud leiab, et lapsepea teggonist läbbi ei wõi minna, siis peab teina isse õigeforralisel (reeglimeedulisel) lapsekaitusel, juba warsti sündimise allustusel ühhe sündimiseaitaja järrele saatma.

§ 52.

Lapsekaitus
sündimise toh-
ta arwotud.

Lapse-kaitus on kõige suremaks tähhendamiseks sündimise käigile. Kui laps peaga ees sünnib (peasündimine), siis on sündimine reeglimeedul (§ 47.); kōit teised kaitused on wasto korralised (wasto reeglimeedu) ja wõiwad ennam ehk wähham tähhendamaid seggadust sündimisele teha.

Leiab äm, et eeskeisaw pea mitte õiete peffeni sisse ei tahha allaastuda, siis kasjugo teina teraselt

läbbi, et sedda taffistamist ülesleiaaks. Saggedaft on pea wasto ja ülle häbbeduse konti ennaft kinni: pannud, siis võib äm seläbbi aidata, kui teina lapse: sünnitaja pealmist lehma kõrgemale seab ja wäljast: poolt pehmeft häbbeduse-konti ülle seiswa pea wasto waotab. Kui se ei aita siis lasto teina lapse: sünnitaja põlwele ja kätte peale toetades mõned wäitused hästi tuggewast toimetada.

Lõuab teisipiddi pea ristlu-konti wasto ennaft kinni, mis uimelt lapse: sünnitaja wägga ettepoole rip: putwa kõhhu (rippu-: kõhhu) jures võib juhtuda, siis saab äm naise perese kõrgemale seadmise läbbi sündimise käigi eddasfaatmist paljo kergitama.

§ 53.

Näo-sündimine. Äm saab saggedaft juba loomapiie läbbi eeskeiswat nägu ninaft, suust ja silmadeft ärratundma, agga weel selgemine pärast loomapiie puhkemist. Teina toimetab näo: seiatusel nõnda kui reeglimeedulisel sündimisel, ja peab ennaft isseärranis hoidma, et toorel kombel läbbikatsumisega lapsele wigga ei teeks, mis siin näo: osade surema õrnuse pärast paljo hõlpsamalt võib juhtuda, kui muido peasündimise jures. Sündimise wõitus teeb siin, kui itta, sündimiseaitaja jenna nõutamist tarblikkus.

§ 54.

Perse-, põlwe- ehk jallafündimine. Ripea kui äm põie läbbi, ehk pärast põie puhkemist jett selget otsust on sanud, et teina siin perse-, põlwe- ehk jallafündimisega teggemist on, siis peab teina kõigewähhamalt nifugguste naiste jures, kes effineft forda last ilmaletowad, ja nende jures, kellel raskeft lapse: sündimised on olnud, ühhe sündimiseaitaja jär: rele saatma, jett et sesugguste sündimiste jures pea, mis kõigemumaks ilmaletulles hõlpsalt kinni võib

jääda ja mis läbbi lapse ellule suurt hädda ohto wõib tulla.

Sõuab* sündimine enne sündimiseaitaja senna: tullemist eddasi, siis peab äm järreltullewat jubha: tamiist hoosfält tähhelepäemä:

Tema ei tohhi ial, põlwist ehk jalgadest kinni: wõttes last tõmmata, et se läbbi sündimist kirstusta: da, waid jätke lapse wäljaajamist effipuhlo jaksnes loodud seaduse hõlts korrapärrast tammi wasto toe: tamise ja reeglindõedulise sündimisele ettekirjutatud toimetamise jures.

Sündinud lapseosad warjago äm ühhe soendatud rättilo sisse ja toetago neid ühhe kääga. On laps nakkani sündinud, siis tõmmata äm ellaste nakka: nõõri ettepoole, et lapse nabba ei sa rüüstatud. Wiivitab seal lapsekehha sündimine ennaft, siis peab äm, sest et nakkanoõri kotte pigistamise läbbi lapse ello häddaohhus on, sündimist kiirustama. Tema wõttab selle tarwis rättilo sisse mässtitut lapsest mõllemate kättega nõnda kinni, et põiglad ristlu peale, teised sõrmed peffeni ümber ja reite peale seisma jäwad, ja tõmbab pikkamiste ühelt poolt teise poole nihutades liigutamistega last ettewaatlikult alla ja ettepidi kaugemale wälja. On kääd rinna peal rüüstis, siis sawad nemad nifamoti ühhestoos sündima; agga kui nemad üllespidi länarud pea kõrwas seisawad, siis peab neid lahtiarrutatud saama. — Äm lassib seal jures lapse kerre ühhe kää peal seista ja arrutab effiteks enam tagapool seisawat kääwari, lapse parremat oma parrema, ja pahhemat jälle pahhema kääga, kus jures tema kaks sõrme lapse seljapoolt üle õllanuffo künarpu nuffuni üllesse weab ja nüüd ellaste pealewaotamise läbbi siin (ei mitte üllema kääwarre külles, sest se wõiks katteda) ja allamale libisedes eespool kääwarrest kinniwõttes kääwari ettewaatlikult nää üle rindade peale mahha: wigib, et tedda üle tammi wäljatõmmata. Siis pörab tema last, tedda jälle mõllemate kättega, kuida

effiteks peffeni nõnda nüüd rindade ümber, kinni: wõttab, kordamiste ettewaatlikko üllespoole nihuta: mise ja wiisto allaspole tõmbamise läbbi nattute teise külle peale, nõnda et ka lapse teine käsi tahha poole seisma tulles, ja arrutab nüüd oma teise kääga ka tedda kääwari jubhatud wiisil lahti.

Peale tedda kui nüüd kääwarred nifamoti rättilo sisse mässtitud, nakkanoõrt jälle korraliste wäljatõm: matud on, toimetab äm peat wälja. Tema panneb selle tarbeks ühhe kää kaks sõrme lapse nää pealmise lõualu peale mina kõrwa (tema hoidko ennaft selle eest, et mitte filmist egga suust kinni ei wõtta), teise kää kaks sõrme lapse pea kulla peale ja tõmbab nõnda peat eddasi, kus jures tema lapse kehha üllesse tõstab jenni kui üks abiline tammi wasto toetab.

Sal ei tohhi äm, lapse kerre küllest ühhetajja liiskuda, et peat seläbbi wäljatua; temale tulles suur wastokõstmine kõige wiggade pärrast, mis sest wõib: lid tõusta.

Risugauft sündimise kiirustust wõib ämma:kooli: line agga üksnes seal ettewõtta, kus ei sündimise aitajat egga koolitut ämmaemandat seal ei olle, sün: dimise wiitufel, peale tedda kui laps jubha kinni: alle nakkani sündinud on. Agga tulles tedda kiirus: tust, kui odetud lasso murja ei pea minema, iggakord wägga ruttuste toimetada ja sellepärrast saab lapse: sünitaja igga persse, põhpe: ja jallafündimise jures jubha aegsaste põigitesängi peale wiidud.

§ 35.

Põigite seisatuste jures läffitab ämma:koolliline, ^{Põigite seis: taseb.} nipea kui tema seisatuse ärra on tunnud, silma: pilgul ühhe sündimiseaitaja ehk koolitut ämma: emanda järrele, ja murretseb kōit, mis tarwis wõib olla, nimelt põigite sängi walmis.

Kui äm wäljaspidise läbbitafumise jures lapse: ossad ni selgest wõib ärratunda, et tema peat ehk persset peffeni siiseminiifust mitte wägga kaugel ei

leia, siis võib tema kül katsuda, lapsesünnitajat ladduša aseme peäle seadmise ja õrna pea ehk persse allaspidmi vaatamise läbbi wäljastpoolt peffeni siseminiko pole lapse põigite seisatust piffiti seisatuseks ümbermoondada, agga siiski ärge jätke tema mitte, kuidas ettekirjutatud, abbi järrele saatmata.

§ 36.

Ettekuulmine.

Põigite seisatuste jures juhtub sedda mõniford, et lapse üls kassi lapseloea loepast ematuppe ettekuhtub. Am peab siis selle peäle vaatama, et kassi mitte tuppest wälja ei libbise ja külmaks ei lähä, enne kui sündimiseaitaja ehk loolitut ämma-emand, selle järrele-tema jutta üksnes põigite seisatuse pärrast peab saatma, fenna jõuab. — Sal ei tohhi am kääst hakkata last tõmbama.

Seisab kassi, mis arwematel järgidel juhtub, pea tõrwas ces, siis võib am katsuda, kät ettewaatlikkul tõmbel sabhe jõrmega taggasi lükkata; kui se forda ei lähhä, siis ei ja temale piffemalt muud teggemist, kui kõigeomaliste reeglide järrele sündimise jures asja tallitada.

§ 37.

Wägga õhhu-
tesed mušas-
nabhad.

Wägga õhhu-tesed mušas-nabhad on saggedast wägga warrase loomapöie puhkemise jures süüd, enne weel kui emakofu täielikkult awwandatud olli; se läbbi saab emamist sündimine wirwitatud ja tõusewad hõpsalt reegli wašto wäitused. Am ei wõi siis piffemalt midagi teha, kui kannatusfega, ettekirjutud kõigeomalisi õppetusi tähhele pannes, odata, kui mitte weel mu järgide läbbi isseäralt ei jaa sumitad. Pähhäb ematup, sest et loomawessi jubba ni warra wäljarwolas, kuiwaks, siis peab am kaeratunni fenna siise priffima, et tup wilbe seisaks.

Wägga tugga-
wab mušas-
nabhad.

Kui mušanabhad wägga tuggewad on, siis wüib ka kül põiepuhkemine; agga seläbbi tõuseb üksnes seäl sündimisele seggadust, kui werrewolamist peaks

tullema, ehk kui mušanabhad kunni häbbeduse mokfabe wahhele wäljaaetasse ilma puhkemata. Kendel mõllemittel luggudel, mis üksnes täielikkul emakofu awwandusel wõiwad juhtuda, peab am mušanabhasi funstlikult puhkendama. Tema wõttab selletarwis wäituse wahheaal üht mušanabha wolti põigla ja nimetis fõrme wahhele ja kerab sedda wolti wäituse tullikul kiirest ümber. — Sal ei tohhi am mušanabhasi puhkendada enne kui emakofu täielikkult awwandatud on.

Wägga artolistel järgidel saab lapse, lõhkemata loomapöiest ümberkattitud, emakowigiga ühheskoos wäljaetud (mis saggedamast emeaege sündimiste, emamiste effiliste sündimiste jures juhtub). Seäl müüd lõhkego am mušanabhad ni rutust kui wõimalik, et lapse ju hingamise tarwis lahti saab.

§ 38.

Seiab am pärrast pea sündimist nabbanööri lapse kacla ümber lingutatud siis katsugu tema sedda, seal pole peal kus ta järrel annab, ettewaatlikult omia poole tõmmata, et nabbanööri lingu ni laiaks teha, et tema nabbanööri lapse pea ülle wõib fillitada. — Üksnes kui se affi foggomist forda ei lähhä, llade sündimine piffale wiirib, nabbanöör igga wäituse jures tuggewast pingule tõmmatud saab, on ämmal lubba nabbanööri katki leigata. Selle tarwis weab tema ühhe paelasilmuse nabbanööri alt läbbi, leikab paelasilmuse keskelt kassi, nõnda et temal müüd kaks paela nabbanööri al on, seub, üht kämpla laiust wahheks jättes, nabbanööri katkelforda fiini ja leikab mõllemate sündimiste keskelt katki. Pärrast nabbanööri katkileikamist peab llade sündimine, kuidas § 21. juhataš, kiirustatud jaama.

Katkeb nabbanöör sündimise aal kassi, sest et tema wägga lühikene ehk wägga nõdber olli, siis ruttako am nabbanööri fiiniõdduma, nipea kui temal ial wõimalik on otjasi fiini saada ja kiirustago ka fiini lapsesündimist.

Nabbanööri
ümber-
lingutus.

Nabbanööri-
kattemine.

Lunneb äm loomapöies nabbanööri lapseossade ees seiswab, siis läffitago teäma seddamaid ühhe sündimiseaitaja järrele. Teäma maenitšego lapse sünnitajat, enuast hästi rahhuliste hoida ja ei mitte wäituste jures isse abbiko wäitada, teäma katsugo arwast ja suure ettemaatmisega läbbi, et pöiepuble- mist pikemate woiwitada ja nõnda nabbanööri ette- kuttumist ni paljo kui ial wõimalis ärrakelata. Tulleb pöiepublemine süski ja kuttub siis, ehk ka essiteks pöiepublemise jures, nabbanöör ette, siis peab äm kummi sündimiseaitaja seunatullikule sellepeäle waata- ma, et nabbanöör tuppest wälja ei kuttu ja seäl külmas ei jalyu, muido eddasijõudes sündimise jures kõigeõmalisi reegli si mõda asja tallitama, agga hoidko teäma enuast selle eest, et nabbanööri ei pigista egga muido ei wigasta.

§ 59.

Kõigist wärsfordikkudest luggudest tarwitawad werrewolamised sündimise jures, nishammoti kui pär- rast sündimist ja jubba rastejalguse aal, kõige jure- mat hokekandmist ämma poolt, ja sawad sellepärast siin kõik ühhes koos rägitud. Agga et werrewola- mised hõlpsalt wägga häddaohutiks wõnawad minna, sellepärast tulleb siin kõigeärranis sedda reegliks panna, et äm, kui teäma werrewolamist warsti ei wõi waigistada, ilka türelt arsti järrele peab läffitama.

Werrewolamised tullewad suguwõsadeist isseärranis rastejalguse esimese pole aea sees nähtawalle, mis, kui nemad eddasi kestaw kuwa ei olle, kellest neid kuida § 43. jubhatas wahhettehhes ärra peame tund- ma, ilka üls ahwardawa essihesündimise märk, ja sellepärast kõige suremast tähhendusest on. Saab äm ühhe rastejalguse jure esimestel kumel, ühhe werrewolamise pärast kutsutud, siis peab teäma kõige üllemalt selle eest murret kandma, et rastejalgne ei mitte wägga soeas toas säugi pikkali heidab ja enuast

tergelt kinnikattab; seäl jures andko äm teämale willo, happufat joofi ja hoidko kõik pallawusi siggitawat teäst laugel. — Zeiab äm nüüd ettemaatlikul kumel kässile wõetut läbbikatsumise jures emafosu weel laskus, siis wõib teäma loota, ahwardawat essihis-sündimist ärrakelata, ja seels ullatab saggedast jubba praego õppetut hoidmine. Selle sõrwas peab äm, kui werrewolamine karrä on, külma wee sisse lastetud rätikuid hähbeduse-ossade ja alpool kõhhu ümber lastma panna ja peab, kui werrewolamine mitte rutust ei ja waigistatud, kuida meele tuletati, ühhe arsti järrele saatma.

Zeiab emafosu jubba arwandatud, siis on looma peästmine arwast wõimalis, agga süski ei muuda se midbagi üllemal jubhatatud toimetusel teisite.

Zeiab äm looma jubba lapseloea suus ehk tuppest seiswab, siis katsugo teäma, sedda tahhe sõrmega ette- waatlikult wäljatõmmata; kui loom hõlpsalt ei tulle, siis jägo äm üllemal jubhatatud toimetuse jure ja andko, kui werrewolamine süski wägga karrä peaks ollema, lahjaist Emamilja troppidest essiteks igga 10 minuti, siis igga werandi tunni järrel kolm tilka, kummi werrewolamine seisma jääb; wahhepeal katsugo teäma jälle looma wäljatõmmata.

Sedda wäljatoimetatud tempu pango äm terra- felt tähhese, et teäda saaks, kas kõik on wäljatõmmud wai kas weel midbagi lapselotta on järrele jänud. Oli loom ni pikkale sigginenud, et teämal jubba emaf- loof olli, siis jääb sessiane hõlpsalt lapselotta tag- gasi ja ei tulle ka mitte nabbanööri tõmbamise jures wälja. Keestab seläbbi ehk muie lapselotta järrel jänud ossade läbbi werrewolamine pikkemalt, siis weedago äm, agga üksnes kui arsti abbi ei olle saada, isse siht ädikaga happendatud wee sisse kaste- tut kähmunäa surust swantmi, mis poleksüünra pikkuse paelatse külgi kinnitati, tuppe sisse kummi emaf- suuni. Se swam saab igga 12 tunni pärast wahhe-

tatud ja väljakeetmise läbbi hästi puhastatud. Efti-
tefs siis kui väljawõetut swammi külles enam mäd-
danenut emakavogi riismeid näha ei olle, mis enamist
5 ehk 6 päwa pärast sünnib, võib swammi sisse-
panemist mahajätta.

On loom loogoniste väljaläinud ja tullevad
siiski järgmised werrevolamised, siis võib äm peale
nimetatud werrewaigistamaid rohtusi, weel isseärranis
wägga riidowäärt Emarvilja-troppisi sisse anda,
nisañoti ka willust, ädilaga happendatut weest sisse-
priitfinist teha.

Üks naine, kellel Abortus on olnud, saab siis
nõnda kui üks nurganaine, kes last äretada ei wõi,
ravuistatud (§ 24.); teina peab ennaft isseärranis
wägga rahhuliste hoidma ja effimeestel päwadel ülones
pissut ja agga weddelat toitu wõtma.

Reglimastor
line emakavogi
offe. Pikkemalt sigginewad werrevolamised ka raske-
jalgaufe kolme wiimse ku jões; neimad tullevad, harri-
liffult effitefs nõrgemalt ja siis tuggewamaks minnes,
aeg aegalt taggasi. Need werrevolamised tullevad
sest, et emakavogi lapseloea su peal ehk su lõrwas
seisab, ja müüd eddasi jõudes lapseloea nappevsa
väljajawennituse jures ikka natuke lahtiarututud saab.
Äm tunneb siffemise läbtikatsumise jures lapseloea
seina läbbi emakavogi otsekui swammist tüümat kerrit
eespool lapspeat, ja kui emakavogi ennaft jubba on
awwandanud, siis tunneb äm teina läbbi swammise
emakavogi kõrreba, orghilto wäljaspidmise pole ätra.

Need wägga hädaohkiffud werrevolamised teiwad
hõlpsalt emale ehk lapsele surma, enamist ikka rohtem
ehk wälhäm warrasemat lapsesündimist, ja peab äm,
nipea kui teina reegel wastoliffus emakavogi assumises
werrevolamise juurdumist tundma on sanud, selle-
pärast seddamaid ühe arsti jureft nõu ottima.

Teina seädlo wahhe aal, et raskejalgne nipaljo
kui wõimalis ennaft rahhulist hoiab, suremat publy
sellile maas seisab, kõi pallatrust-siggitawat eunesest
eemal hoiab ja willo happukat jooki maitseb. Kui

werrevolamine seisma ei jä, hakkab ehk emakavogi
ennaft awwandama, siis peab äm aegamiimata arsti
järele saatma. Senni kui arst senna jõuab katfugo
teina, werrevolamist waigistada, seläbbi et teina
ädilaga segganut wee sisse kañamunä surust swammi
kastab, ja sedda tuppe sisse kunni emakavogi rajani
weab. Teiste swammide läbbi, mis selle effimese
järgil sisse lüftataffe, saab effimene omäs seisatuses
kinnipetud ja emakavogi wasto waotatud. — Swammi
asemel wõiwad ka kül ümmargused kerrad jassisekse
läinud riidenarmastest (sarpi) wõetud saada.

Sündimise aal wõiwad nisañoti werrewad siggi-
neda wägga warraaegseft emakavogi lahtiarutumisest, Warraaegne
emakavogi
lahtiarutamine.
kauaks wiitliffu põiepuhkemise jures pärast täieliffu
emakavogi laiendamist. Need werrevolamised sawad
kohhe waigistatud kunstliffu selle jures tarbliffu muña-
koorte lõhkendamise läbbi (§ 37.). Pikkemalt wõi-
wad sin werrevolamised lapseloea-sumoffade lõhkemisest
teina awwanduse jures siggineda, need waigistawad
ennaft isseemeseft eddespidise sündimise läigi jures.

Emako su
lõhkemise.

Kõige suremal tähhendusel on ka werrevolamised
pärast lapsesündimist, nimelt kui neimad lapseloea
koopast juurdutwad.

Sigginewad neimad ühhest lõhkend werreaadri-
sõlmeft tuppe jões ehk ühhest juhtunud tammi lõhke-
misest, mis äm terrase täbbelepäemise jures hõlpsalt
wõib ärratunda, siis ei olle nende waigistusefs sure-
mat tarwis; kui külma wet ematuppe sisse priitida.

Lõhkend werre-
aadri-sõlm.

Tullevad werrevolamised sewasto lapseloeast,
mis äm sõrme sisseweddamisest kunni emako-
hõlpsalt ärra wõib tunda, siis peame meie nende
ankumise tarwis effitefs kohhe järfidele wahhet tegge-
ma: kas emakavogi jubba wälja on tulnud, wai kas
teina weel alles lapseloea koopas seisab.

Pärastimise
werre-
volamised.

On emakavogi weel lapseloeas, siis katfugo äm
lapseloea põhja koha beruda, andfo, kui lapseloea
ennaft hästi kotto ei tõmba, lahjad Emarvilja-troppisi
üllemal juhhatatut wiisil, tehfo külma ümberkatted

Järeljõud
pärastimise.

(külma wee sisse kastetud rätikud) kõhhu peäle, pritsige külma wet ematuppe sisse, ja katjuge aeg aealt § 22. juhhatust möda emakoofi wäljamõtta. Kui teina emakoogi wäljamõtmisega toime ei saa, siis lastitago teina kürest osatavama abbi järrele ja jäägu kunni abbi senna jõnab õppetatud werrewaigistatwa toimetuse jure seisima. Nisammoti peab äm asja tallitama, kui lastitud tükkid parramistest lapselotta järrele on jäänud.

Kinnitadmas
and ematool.

Mõnikord juhtub järgesi, et ematool ka werrewolamata pikkema aega parrast, isse karrädatel wäitustel, sest et teina kinnikaswanud on, mitte lahti ei arrune; nisuggustes järkides peab äm seismal wiisil targemat abbi nõudma; senni kui abbi senna jõnab peab teina rahholist ootama ja ei tohhi mitte, kõrwast nabbandõri külles kiskuda.

Põrreast werrewolamisteb.

On parrasündimine jubba wäljas, siis wõib äm werrewolamise waigistuseks üllemal juhhatatud toimetusi hooltsalt tähhelepanues ka üht õige rasket külma liiwaga täidetut kotti kõhhu peäle, kõhhe üle hääbeduse kontsid, panna, ehk küäga siin kunnist tuggetast selgroosamba poole waotada, et wäituse saggitaks ja sisseni esasi kottowaotaks.

Itta peab ämma:koosiline, kui werrewolamine ruttust seisma ei jä, ühhe arsti ehk koolitatut ämma:emanda abbi senna nõudma.

Kallalil werrewolamine.

Peale neid wäljatullewa werre läbbi hõlpsalt ärratunnetatuid werrewolamisi tulles ka weel sedda kallaks niimetatud, sisseni werrewolamist tähhele panna, se on, kui wallatut werri, mingi wiituse läbbi sinnipetud, nüüd lapseloea koopasse ehk, arrolistel järkidel, isse kõhhu koopasse walgub. Nurganaine tunneb siis soea altpool kehha sees, kõht saab pummile aetud ja on kää katsumisel taigna pehme tunda, lapselodda ei ole kui kõmwa kerra läbbi tunda; sisseni läbbikatsumise jures leiab äm tarretanud werretükki ja, kui teina neid eest ärratõttab, langeb saggedast werd jurel hulgal tagga järrel.

Siemine astuwad igga rohke werrewolamise kõige emaltised määgid ka siin, ilma nähtawat werreaja awwalikkust, kui: nõrkus, liikmeta külma: minemine, näo kahwatus, ohkamised, aigotused, offele pööritused ja offendamine, pimedaks minemine silmade sees, kõr, wade pillijamine, külma higgi, minestused, krampid.

Ühhe nisugguse sisseni werrewolamise ärratundmine on loomolikkult kõige suremast tüüdnusest, sest et teina, nõnda kui üks awwalik werrewolamine kürest surma wõib tna; selleparrast peab äm neid üllemal niimetatud märki wägga teraselt tähhele panna. Selle werrewolamise arstimiseks on tarwis, et äm kui tal wõimalik sedda atwalikkust werrewolamiseks muudab, seläbbi et teina kaks sõrmetuppe sisse weab ja ettewaatlikult tarretanud werretükki wäljamõttab, et lapselodda nüüd ennast tühendada, kofko tõmmata wõib, ja siis kof sedda üllemal juhhatatud werrewaigistatwat toimetust käsile wõttab. Ühhe arsti ehk koolitut ämma:emanda abbi peab ka siin küreste otstitud saama.

Lapseloea
pahhempidid
pöörus.

Wilmaks seltsitwad karrädad werrewolamised ka pahhempidid pöratut lapseloea jure, kudda sedda mõnikord wägga karrädate wäituste läbbi, suremal osal agga ruualal kumbel nabbandõri kiskumise läbbi, alles kinnistatwa emakoogi jures, kül wõib juhtuda. Siin on loomolikkult lapseloea ümberpöramine kõige üllem ass; selle tarwis peab ämma:koosiline kürest üht arsti ehk koolitut ämma:emandat senna tallitama, agga senni kui nende tullikute pahhempidid pöratut lapselodda pehme waotamise läbbi wähhemalt tuppe sisse taggasi wiima.

§ 40.

Kalksikute sündimise jures on seädu, et äm seddamaid, nipea kui teina sellepooll arro on sarud, et teinal siin kalksikute sündimisega teggemist on, arsti abbi järrele peab saatma, sest et teine laps har-

Kalksikute
sündimine.

riikl ühhes wasto reegliuõedukisel seisatusel sündimisele tulleb.

Abbanõõr peab parrast eßimese lapse sündimist kaskõrda finnikõidetud saama.

Eßimese lapse enakoof jääb kuuni parrast teise lapse sündimist tähhelepanemata ja jaab harrilik eßiteks siis wast teise lapse enakoogiga ühhekoos ärraõdetud. Muudo toimetatakse asja kõigeõnaliste reeglitid möda.

Reegliuõedulise nurgawoodi käigi seggatused ja mis äm seäl jures peab teggema.

§ 41.

Wiggatused
sündimise
järgil.

Sündimise läbbi wõiwad titteemale hõlpsalt wigadusi tulla ja need tarwitawad ämma tähhelpañemlikko holetandust.

Suurte häbbeduse, mõllade, tuppe, sissemiaiko, kussepeie, kusetorro muljumiste jures, tammi lõhkemise ja nende ossade mu wigaduste jures peab äm neid kohtasi peßsima ühhe seggadusega, mis $\frac{1}{4}$ õllelasi tais weest, $\frac{1}{4}$ õllelasi tais wiinast ja 3 teelusika tais Arnika troppidest kokkopannakse.

Kui selle järrele wallo, paistetud ja põllendit (Entzündung) mitte ärra ei kau, siis otßigo äm ühhe arsti jures abbi. Riinelt peab tema sedda teggema karradal raskusel kusemine jures, kui kusemine kinni jääb ja kussepeie lõhleb; peräsefoni nikkastuste jures; wägga suurte, kuni parrasooleni ullaatawate tammi lõhkemiste jures (kust läbbi siis tahmata rooja wäljatühhendatakse) ja igga mu surema wigaduse jures. Pissemate tammi lõhkemiste jures mõub sest küllalte, kui juhhatatud Arnika troppide pruufimise kõrwas aatwa sõrwade lahtisõikumise teeluse, nurganaise põlwed fergelt kokko seatakse ja temale issearandis nõuu antakse, ütõnes külleli sõngis olla.

Wägga karradate üllelialiste parrast-wäituste (kuiwa kumiste) jures wõib äm nurganaisele ühhe tassi täie Kammeli teewet fergituseks anda, agga sedda andõ tema ütõnes siis, kui tuffalt peäle aetawat abbi tahhetakse, ja ka siis ei mitte wägga saggedaste, sest Kammeli teewessi wõib ka kahjo teha. Nende kuitwade kumiste jures ei ole kõht wäljasõiduse waatamise wasto mitte wallus ja sest nihasti kui nende järthjärgult peäletullemisest ja wõlõta wahheagadest, wõib neid neist walludest ärratunda, mis kõhhus põllenditõ läbbi sünniwad, ja teistest surematest wigadest, kus jures äm wariti arsti abbi peab otßima.

Nurgawoodis wõiwad, peale neid nõuetatud, wõel mitmesugused haigused tulla, seggatused nurgawoodiojas, kõrwadused (rikkid) ja põllenditõ nissades, pallawitõud ja teised wigad. Äm ärge julgego ial, wahwa õppetust ja muud rumaluse kumbeid möda nende roõkem ehk wõõhäm kurema haiguste jures arstina hakkata, waid otßigo aegaste arsti kästi nõu.

Sündinud laste surm, warjosurm, haiglitõud järgid ja ämma toimetus nende jures.

§ 42.

Mõnda kui looma surm raskejalguse ajal siggi, neda wõib (§ 15.), nissawoti ka sündimise ajal. Lapse surm.

Lapse surma sündimise ajal on raske tõetõelust ärratunda ja selleparrast ei tohhi äm ial arwamise läbbi, et laps surnut on, mingi sündimise toimetuse tarwis ettekirjalatud reeglid holetuse jätta.

On laps sündinud ja ei anna mingi ellomärki enesest tunda, siis on tema kas tõeste surnud ehk agga warjosurnut. Tõeste surnuks tohhi äm üht lüft siis wast piddada, kui mitmed mädanemise märgid ühhekoos arwalikult leida on, kui: ülles-

üllesõidetud
parrast wõit-
tused.

Wõistõõlumad
haigused.

paisunud mõratarwaline kõht, tõmmud plekkid nahha peäl, tükkalt nahha ärrapõetamine, silmade tumedus, furno lehkamine, pahhast haigewa mädda wäljawolamine niisast, juust ja persesest j. n. p.

Lapse warjosurm.

Kui mitte mitto neist märkideist seal leida ei ole, siis peab äm üht ellota sündinut täielikkalt lüpsit last ifka warjosurmalisest piddama, sebbamaid ühhe arsti järrele läffitama ja kunni arst senna jõuab last püüdma ellusse ärratada.

Need elluseärratamise katsumised peawad üksteise järgil täddimata, ilma ruttust kõigewähhamalt kaks tundi toimetatad saama, isse seal kui lapse külles mingi ellotähte nähtawaks ei tõuse.

Warjosurm wõib kahhe wiisi olla, ja tulles mõllemile siin wahhet teha:

1) Lapse nägu ja pealmine kehha on sihipuhased, siin ja seal siiniste plekkidega, teina pea on wägga pallaw, moffad on ülestursunud tumesinised, silmad seiswad punnil; Warjosurm ülleliig werrefoggomiseft.

2) Laps on willo, jurnotahwatufel, moffad on tahwatanud, allumine lõualu ja liimed rippuwad lõdwalts lontis; Warjosurm nõdruse pärrast.

Mõllemad süggud wõiwad sest juurduda, et lapse kõrri ja su illaga täiderud on. Sedda illa peab sebbamaid, luida s. 21. juhhatas, wäljapuhastatud saama, mis tarwis äm weite sõrmega sõrwapoost süggawamale tungides illa ärrapiihhib ja wäljatõmbab.

Kisamoti wõiwad mõllemad lapse ümberwarjus juurduda, kus muhanahhad lõhkemata jäitwad, ehk kus üks tüf neist lapse pea ümber, nõnda et laps ei wõi hingata. Ksüggused hingamise wäritused, mis ka weel mitme teiste järkude läbbi wõiwad juhtuda, peawad sebbamaid ärraeristatud saama (§ 21. ja § 37). Wägga warrahe nabbandõri finnisiddumise pärrast on ka judda (§ 21.) rägitud; sesüggust warjosurma põhja ei tohhi ühhe mõislikko, sõnakuulikkko ämma jures ial juhtuda.

Ämma toimetamine seal jures peab nõnda oslema: Lähhab kohhe pärrast warjosurmalise lapsesündimist emakoof isseennest ärra, siis wiigo äm emakopgi sebbamaid lapsega ühhekoos soea wee wannu sisse. — Jääb sennawaasto emakoof kui harrilik weel lapselotta järrele ja tussub puls nabbandõris, siis ei tohhi tedda sebbamaid mitte katti leigata. Kui nabbandõris enam tussumist ei ole, siis pannaakse effimehe sügguse warjosurma jures finnisiddumise paelatse silmus lahtrist nabbandõri ümber; leigatakse siis nabbandõr läbbi, ja lastakse üks sõgikussika täis werd wäljawolata ja nüüd nõõritakse ümberpandud pael wast kinni; teisesügguse warjosurma jures seotakse nabbandõri harrilikul kombel ja leigatakse siis katti. Ifka saab laps nüüd soea wee wannu wiidnd, pärramistega ehk ilma pärramisteta. Tursfund puhan warjosurmaline laps saab agga kunni süddame auguni wee sisse kastetud ja tehakse külmad ümberkatted pea ülle. Nõõder kahwatanut laps saab sebbamaid kaelani wee sisse pandud, ja peab temale nattuke soemat wet wõtma kui muido. — Laps jääb nüüd ühtepuhko wannu sisse ja lissatakse aeg aealt soea wet peale, et weffi ifka tarwilikkul soeal seisab.

Elluseärratamise-anfimeised mõllemate süggustele warjosurmale, mis ka tussuwa nabbandõri ja selle pärrast alles emä küllest lahutamata lapse jures wõiwad kässile wõetud saada, on järgmised: Mõõned lastud lapse persse peäle, kehha derumised willase rätistikuga, jallatallade derumised harjaga. Effimehega, kui pehmema toimetusega, saab allustatud ja minnasse siis järgmiste, tuggemamate katsele.

Elluseärratamise-anfimeised teisesügguse warjosurmale, mis ka wõiwad tarwitatud saada, kui üks werrefoggomise läbbi warjosurmaline laps iljemine tahwatanaks ja nõgaks läks, on järgmised: Äm pesto lapse soea wiinaga. Teina wõisko lapse wahhel wannist wälja ja keeritago tedda lennuksille tuule

õhhuft mõnekorra läbbi, pango siis jälle wanni wee sisse taggasi ja tehke sedda mittokorda järgnii. Neg acalt sage laps ühe ahesulle wifaga niia külles ja kurgus kuttistatud; wõib temale ka üks läbbileigatut sibmi ehk üks äbitaga täidetut flasilene niia al piddada.

Um täitko wma flisteeri-priiti külma weega ja purifago sellega last tuggewast südraine augu koha. Tema pango lapsele üks flisteer lahjast seebi weest natukefse foota ja äbitaga (§ 50.).

Um lasto üks ämber külma weega tua, tõstko laps soea wee wannist, lastko tedda ruttust funni laelani külma wee sisse ja pango siis jälle sedda-maid soea wee wanni taggasi; tedda wõib mittokorda tehtud saata.

Kui äm kahhe tunniise ankumiste järgnietel toimetusel middagi ellomärki lapse külles tähhele ei pane, siiski ei tohhi tema sellepärast last weel furnuks arwata, waid peab tedda soea rätikute sisse warjama ja piffaltsema järrelwaatumise tarwis ühte sündsa soea koha seisma paitema.

Taggasi-
tullewa eho-
märgid.

Harriliffud taggastullewa ellomärgid on, ridda mõda tuida neimad nähtawaks lõusewad, järgniefed:

Lapse kehwanut nahk lähhab puñafemaks; nõrk silmalangude pilgutamine saab nähtawaks.

Pea ja liimad ei rippu enam lonkus mahha ja ka lõua lu saab kotte tõmmatud.

Neg acalt tulles üks hiljuse sumaignustus ja wiimaks korriseu hingerõmbamine. Kaao ja jallad sawad kehha wasto tõmmatud.

Laps arewandab silmi, ihlab pirtsekes ja kiffendab wiimaks waljo healega.

Panneb äm ühte neist märkidest tähhele, siis olgo tema wähhäm kiruline elluseärratamise lastumise toimetusel ja jäägo nende wähhäm larradamate jures seisma, et lapsele kahjo ei tee; siiski ärgo puhfago tema mitte enne, kunni laps selge kiffenda-

misele sai wiitud. Wahhe acal senna jõudnud arst saab piffemalt juhhatama.

§ 43.

Summetunab, hädapoliised lapsed (imesündi, mised) peab äm nifamafugguse hologna rawwifsema kui ühe täielikkult loodud last. — Tema peab ennaft pattu eest hoidma, et mitte holetuse ehk furja tahtmise läbbi ühe nifugguse looma furma ei figgita egga kirusta. — Ühe arsti warmalist senna tallita; mist on seal fibbedast tarwis.

Imesündi-
mised.

Muudo terwele laste külles wõiwad mitmesuggu- sed loodud efitused juhtuda; keel wõib kumikas- wanud, moffad lõhhestatud olla; kuffektorro ja perõse leitakse luffutatud ja muud nende sarnalifi wiggadusi enam. Kõigis neis jartudes otfigo äm ühe arsti jures abbi.

Loodud efit-
used.

§ 44.

Eihtkorraline pea-paistetus, mis sündimise aal figgineb (§ 20.), laub enamist ifseeñesest ärra.

— Sääb temast middagi järrele, siis tulles arstlikko abbi otfiga, ifseärranis sellepärast, et weel teifi pea-paistetusi furemast tähhendusest leitakse. Nifamori kui teeglimbetulifet pea-sündimisel pea külles, wõib ka náo külles nãosündimise jures, perõse ehk munni- totti külles persesündimise jures paistetus sündimise aal figgineda, mis kül harrilik ifseeñesest ärralau- wab, agga hõlpsamalt, fesi et niimerud ossad enam lihhafemad on, furjaks wõiwad minna. — Um pesko neid paistetamud kofhasti seddamaid pärrast sündimist Arnita-troppidega seggatud wiina ja weega (§ 41.) ja otfigo, kus tarwis, aegfaste arsti abbi.

Paistetus
triistes offabes.

Minnanippu kohhal leitakse mõniford sündinud laste jures üks fõrwa, pingus, ümmargune paiste- tus, mis jubba warsti sündimise jures seal wõib olla, agga nifamori ka eefimestel ellopawadel senna wõib figgineda. — Sesimane paistetus ei sa mitte

Minna paiste-
tus.

arvasti äärmadest, kuidas need ütlewad väljapigistatud; agga se on igakord üks vägga kõlbmata, kahjoliit kumbe, mislähki saggedast põletikko ja rinna mädanemist siggitatakse, seani kui soea õliga võidmise ja rahholikko võtmise jures paistetust harrilik aega möda iseenestest ärrakaud. — Seal ei tohhi äri, sedda rinna-paistetust müljuda ehk väljapigistada tahta.

§ 45.

Laste penbi-
mlar.

Laste pendimist (puuetanud kohtasi) võib hõlpsalt puhtuse läbki ärrakelata ja sigginenud wigga parrandada: niimelt peavad kussid ja rojased mähtmed ikka sebbamaid vahetatud saama; ka puistetatakse (riiputatakse) jure tassuga penifest kar: tohvli jahhu nahakortsude wahhele ja pendinud kohtade peäle.

Nisamoti tulles toimetada, kui pärrast nabba-nööri ärrakatsimist nabba peaks wessitama, mis mõniford juhtub.

§ 46.

Nabba kat-
tenbus.

Noorte laste jures siggineb mõniford nabba-katkendus, se on nabba aetasse punnile wälja, ja nabbapunnis leitasse siiskonna ossasi. — Nisugusel järgil peab äri kauemine nabba-siddet lapse ümber piddama; siddeme alla pannakse üks liinaseriide siise õmmeldur, poolekerra wiisi leigatut korgi tük nõnda ümmarguse poolega nabba peäle, et selähki wäljatungiw paistetust taggast saab peetud ja ühhe õmb-lus-plaastri (Gestpflaster) läbki ses seisatuses linnitatud. — Harrilik parraneb selle pissokese anfi-mise jures nabba-lõhkus iseenestest ärra, sest et nabba täielikkult finni kaswab.

§ 47.

Laste offen-
damine, passan-
damine ja
roja-linnitus.

Jäuetate laste jures saggedaste juhtuw offen-damine on, kui lapied muido seal jures terwed, passandamise jures, kui laps

wägga rahhuta on ja paljo pissendab, võib äri temale lussika täis Kammeli teewet siise anda; kui se ei aita, siis peab arsti abbi offima.

Kammeli-tee kõlbmata prunfimise läbki, kus sedda ka terwele lastele ilma häddata usutakse siiseantud peame saama, sigginenud saggedast need ja mitmed muud haiguse järgid; sellepärast saago Kammeli-tee ikka üksnes arstimise rohhuks tarwitatud, ja kui üks sefuggune ei ial mitte terve lastele siisefallatud.

Laste rooja-linnipiddamise jures, niimelt kui neil esimene roe, tõmmu-rohhelised, mustad tompud, mis lapse piggiks kutsutakse, mitte ärra ei peaks minema, võib äri lapsele üks flisteer panna, weel ja õllist. Se saab tehha tähhendusels mõeduma ja ei tee ial kahju, mis rohhuandmisest võib tulla.

§ 48.

Sündinud laste mu haiguste anfiimine, mis eia, mis hõlelikko rawwitsemise, külmetamise eest hoidmise ja puhtuse läbki suuremal ossal wõidwad ärrakelatud saada (wammileid suus, kollane-tõhki, nabba mädanemine ja werrewolamine, roos, larnad ja muud nisugused), läib üle ämma-koolilise õiguse, ja sepärast tulles nisugustel järkidel sebbamaid arsti kääst nõu otsida.

§ 49.

Saab üks warraaegne (enneaegne) laps sündi, siis olgo äri issearranis ettewaatlis tema raw-witsemise jures, sest üksnes surel hõlekandmisel võib laps ellus petud saama. Seal jures tulles suuremat soea lapse assemele murretseda, soea wee kruside ja hoolsama kinnifatmise läbki, sest et harrilik lapse enese soea-siggitus wägga pissut on. Nisuguse lapse pissim maggamine on loodudkorraline ja ei tohhi sellepärast mitte last ühest üllesärratada; siis peab sedda aeg aealt teelussitaga sõdima, sest et tema harrilik nõdruse pärrast weel isse ei jassa imeda. Se on wägga häddaohlik, kui üksnes lapse kissa peäle

toidoandmisega tahhaks odata, sest ühhe ellendöbral lapsel ei olle jaggedast kissa kumbagi. Seäl jures peab tihti kassuma, last rinna külgi panna, et teäna pikka möda ümema õppib.

Õõningad ämma-koolilise kassitoimetused.

§ 50.

Klisteri

Ämmal peab teäna tinnale pritsi tahhesuguse tarwituse jures kaso tinnast külgepañemise torro ollema; kellest üks lühhem ja sirge perese sisse minnise tarwis, teine jälle pikem ja kõwer, nuu oisas, misga ematuppe ja lapselotta wõib pritsida.

Klisteri pañemise ni hästi kui kõige muu toimetuste jures peab ämma-kooliline kassitoimetused nõnda teggema, kuida teämale teolimise aéal en õppetatud; ninnelt peab teäna siin jures tähhele pañema:

Et klisteri määrg mitte wägga pallaw ei olle; teäna katjub seläbbi soea, et ta täidetut pritsi wäna silma külge pañeb; (mis silm kannatab, se on parras).

Et weddela fees middagi jäämendamid terressi, nõuasi ei uju, mispärast rohude peale kallatur weissi, kaeratum ja muud nende jarnatsed enne tarwitamist tinnale nartjo läbbi peawad lastud sama.

Et pritsis ja külgepañemise torrus mitte tunle õhko ei olle.

Et inimene, kellele teäna klisteri panneb, torrapärallise seisatuse wähhema külle peäl nattuke tehha wasto kaskso tõmmatud reitega wõrtab; ühhe inime lapsele wõib kõige mõnujamalt klisteri panna, kui laps emä rinnal itneb.

Et teäna õllitut külgepañemise torro pärrasoole sisseweddamise jures middagi wäe kampa ei tee, ninnelt kui aadri sõlmed ees on.

Et teäna pikkamisti pritsi-tampi sissewaotamise jures teise kääga hästi wasto hoiab, et külgepañemise torro mitte jügawamale kui 2 tolli täiskaswanud inimeste, ja 1 toll laste jures sisse ei wao.

Ühhe täiskaswanut inimelele wõetakse klisteri määrga 1 summi 1½ fortlid, lapsele tarwitatakse agga ½ fortlid. Seäwessi klisteri tarwis ei tohhi mitte wägga kange olla. Kus soola ehk ädika liija tarwis lähhab, seäl arwatakse ühhe täie inimele klisteri peäle 1 teelusika täis, ühhe lapsele üks weike noa oisa täis soola; ädikat, kui kange on 1—1½ sõdgi-lusika täit ühhe täis kaswanut inimelele, üks teelusika täis lastele.

Pritsi peab pärrast pritsimist hooljalt puhhastama; ninnelt ei tohhi külgepañemise terro, mis ühhe määdapaisetega ehk muudo külgehahtarwa haigusiega inimele jures tarwitati, mitte enne jälle pritsida, kunni tedda tuggewast wee fees wälja sai ledetud.

§ 51.

Ematuppe sissepritsimiste jures peab äm teämale õppetatud kassitoimetuste kõrwas weel isseärranis sedda tähhele pañema:

Sissepritsimise ematuppe.

Et nisaõwoti tulesõh pritsist wälja saab aetud.

Et naine, kellele teäna sissepritsimist tahhab tehha, parraja selja seisatuse nattuke kõrgemale fergitatut ristlu ja nattuke kaskso tõmmatud reitega wõrtab.

Et rätikute ehk allapandud kauside läbbi asse määrgaks samise cesi saab hoierud.

Et teäna ematorro wähhema kää tahhe sõrme saatmisel ja juhhatusel ematuppeesse weab ja selle-säma kääga seddamaid pritsi ennast kinnipeab, senni kui teäna teise kääga pritsi tampi sisseetõukab.

Külma wee sissepritsimiste jures werrewolamiste waigistuseks (§ 39.) peab pritsi tampi kiirest ja lühikeste wähhepiddamistega sissewaotama. — Ka pärrast nisugust tarwitust peawad prits ja külgepañemise torro iggakord hoolikalt puhhastatud saama.

§ 52.

Ämma-koolisel ei olle lubba metallist walmis-
tatud lateetrit mitte pritsida; teäna paenur (elasti-
kust) kasse wälja tühen-
damine.

(shet) kateeter peab ühhe peenisele aine-sulle paistuma osseima.

Kui ühhel naisel kussi kuni-liffult peab wälja lastud saama, siis peab naine sellile heitma kõrgemale kergitut perleaga ja laiale aetud, nattuke kühha wasto tõmmatud reitega. Üm asutab enmast aseme parrema sõrwa ääre ja murretseb parraja walguse eest, kas päwa walguse ehk küünlal läbbi, mis teina naise reite wahhel lasteb piddada; siis lahutab teina pahhema kae põigla ja nimetis sõrmega jured ja weiksed hähbeduse-mottad ühhest ärra ja saab siis kussitorro su seal § 2. jähbatatut kühhal leidma.

Kateetri wõttab äm parrema käega otsekui üht kirjotamise fulge ja weab tedda pehmelt ja ettewaatlikult kussitorro su läbbi kolme telli süggawuseni sisse; teina peab sellestühaltse, ei mingi wägge, waid üksnes ossawust tarwitawa toimetuse jures isseärraniste sõit toerud ja wäe kaupa teggeniist põlgama.

Pärast kühha kui kussi wäljajooksnu ja kateeter uisama ettewaatlikult jälle wälja sui tõmmatud, peab tedda wägga hõlpsalt kühma weega (pallaw weesi priffub painowa kateetri ärra) puhastama.

§ 55.

Auro saun.

Auro-saun, mis äm wõib tarwitada, et seläbbi wäitusi parrandaks (§ 50.), ei rohhi, sest et se hõlpsalt werrewolamisi järgile wõib tua, ial naiste jures prugitud jaada, kes endistest nurgawõidest teadwad, et neil hõlpsalt werrewolamised wõimad tulla.

Auro-sauna valmistamise tarwis wõrtab äm 3 ehk 4 pihutatit heima-peetri (heina seemneid), wallab nende peäle ühhe potti sees keewa wet ja lasteb potti ühhel soel paigal aududa; siis seggab teina ühhe ämbri sees sedda andunud pudru soea weega, nõnda et aur mitte wägga pallaw ei olle. Sedda ämbrit paneb teina ühhe õviloosi alla, kühhu peäle lapsesünnitaja istub, ehk ühhe harrilif tooli sõrwa peäl istuwa naise seelikut alla. Ämbri ülle peab üks

õhuke rie fatterud saama, et kui sündimine üllelurul kätte juhtub, laps mitte wee ämbri ei kustu, agga mis siiski auro läbbimäistut kinni ei pea. Berand tund kuni 20 minutit lastasse auro-sauna naiti aududa, siis peab lapsesünnitaja fangi heitma, äm ühhe soea rätikuga märjad kühhad ärrakuivatama ja auro-sauna järgi eotama.

§ 54.

Lapsesoea-põhja õerumiste jures, mis mitmes paigas selles ramatus mõnufaks lüdeti, peab äm selle peäle tähhele panema, et teina waotamisi seal jures ifta enam offekühhe eest poolt tahha pole wasto selgroosammast seab ja oma kät pehmest ja ei mitte wägga kirest lapsesoea põhja peal ühhipiddi ringis ümberkäia lasteb. Õerumised saiwad mitto minutid järgmise tehtud, siis jääb kassi rahbuiiste lapsesoea põhja peale seisma ja katsub, kas lapsesoea enmast lohkotõmbab; kui sedda ei olle tunda, siis õerutakse jälle nattuke aega, seal petakse wahhet ja nõnda pikemalt. Zuisalise waotamise ilma reeglita senna ja tanna waotamise läbbi lapsesünnitaja kühhu peäle wõimwad wägga hõlpsalt walle ehk wastoreegli wäitufest tulla, mispärast seljugguse toimetuse eest wägga tulles hoida.

Capit. kora
õerumiseb.

§ 55.

On ühhel raskejalgsel, kes oma last ifte imetada tahhab, rinna-nippud wägga pissokeseb ja tiddurid loetud, siis peab äm neid lubjapitkuga ehk piima klaasiga saggedast pehmest ja ettewaatlikult, ilma neile liiga tehhes, ülestõmbama ja nippu-kühbarafesi lastma kanda.

Rinnanippude
waotistamine
imemise
tarwis.

On nippud kõwwa nahhaga ülesfattetud, siis peab neid seebiveega pehmise läbbi tühmaks leotama ja siis, nisaüoti ka wägga õrnad rinnanippud, wiinaga pehmise ja ühhe jämeda lina riide riiki kandmise läbbi, mis nende peäle pannakse, hästi kõwwendama.

§ 56.

Kõhkasidde.

Kõhkasidde on üks tuggewast linasest riidest ehk nahkast õmmeldud sidde, mis tagga kufam, rihtlusi funni ühe kumla laiuse al pool labalauie allumisi nurkasi allatab, ees jälle laiem, hõbeduse määrit funni sütkame auguni lõhtu kattab. Sidde peab nõnda õmmeldud saama, et tema kehha mõlivi külge paistes iggas kehhas ligi seisab, ilma waotamist ja sisserõrimist. Ees pool lõhtu ülle saab sidde alt funni ülesse otse kui üks nõõrtõhha (Schürleib), nõõritud, siiski peab nõõrimiste paelte kehha al üks mitmekordiselt kofkopandud rätik seisma, et nõõrid mitte lõhtu ei waotaks.

Kui nifuggust kehhasidde ei peaks ollema, siis mõib lõhtu ühe pilla kätterättiko sisse mähkida; sedda mähkimist tehakse alt ülespidi; kätterättiko üksiko kordade sõrwad peawad üksteise külge õmmeldud saama, et neiad mitte paigast ärra ei libise, ja et sidde enam lindlust saab.

Salgade ümbermähkimine.

Salgade ümbermähkimist teimerakse alt ülessepidi ühe pehmeist lõuendist ehk willasest riidest tehtud kolme sõrme laiuse siddemega. Need üksikud siddeme korrad peawad ühhetassaselt pingul linnitõmmatud saama, ja ka siin tuleb siddeme sõrwad kofko õmmelda, et paigast ärra ei lähkä.

Mõned ämma-foolilise arstirohitud.

§ 57.

Muljunud kofhtade rejemise tarwis õppetud Arnika-püritus (Arnika Tinctur, Tinctura Arnicæ) mõib ämma-fooliline iggast Aptekist osta. Rahjasi Gmawilja-troppisi (verdünnte Mutterkorntröpfen) lasteb tema Aptekis nõnda valmistada, et 8 ossa selge pürituse peale 2 ossa Gmawilja-troppisi (Tinctura secalis cornuti) mõtase, ja sedda seggadust tuggewast ümberlofjutatakse.

Sinnepi-plaastri valmistamise tarwis, mis harrilist pihhu suruselt pannakse, mõetakse ühe mõrra Sinnepi ja ruffi jahhu, senna peale wallatakse nipalju pallarwat wet, et taigen pudru paksuseks lähkäb. Sedda pudro määratakse noaterra selja paksuselt linase lappi peale ja pannakse sedda valmistatud Sinnepi plaastrid kas nifamoti palja ihhu peale, ehk kattetakse üks õhuke rie plaastri ülle, enne kui ihho külgi pannakse, ja jääb plaaster nifaua seisma, kunni nahka punaseks tõmbab (10 funni 15 minutid.)

Kanneli-teemee valmistamist õppib ämma-fooliline õppimise jures tundma, sellepärast siin sest asjast pikemat juhhatamist tarwis ei ole.

	lehti v.	28.	lehti p.
Sündimise kiruatus . . .	37. 52	Wäituiet . . .	29
Sündimise-ossad . . .	5	Wäitufed, ettevalmistatavad . .	30
Sündimise-ossade toime- tused . . .	6	Wäitufed, reegliforraltised . .	29
Sündimise-ossad, sisse- poelsed . . .	3. 6	Wäitufed, reeglivaatolised . .	29
Sündimise-ossad, väljas- poelsed . . .	4. 5	Wäitufed, siseaiaavad . .	31
Sündinud laste mähki- mine . . .	40	Wäitufed, teadaandavad . .	30
Sündinud laste offenda- mine . . .	68	Wäitufed, wäljaajawad . .	35
Sündinud laste passan- damine . . .	68	Wäitufed, walle . . .	29
Sündinud laste pehemine . .	59	Wäituiete nõderus . . .	49
Sündinud laste raskemini- semine . . .	39-41	Wäituiete puudus . . .	49
Suggu, lapse . . .	16	Wäituietawad sissifoonad . .	25
Suggu-ossad . . .	4-6	Wahhe-ühha . . .	5
Surm, lapse emahhuse . .	27	Wahud . . .	20
Surm, lapsel kadumise jures . . .	65	Warijofurma sissigoojad . .	61
Surm, lapse sünnitajate . .	47	Warijofurm nõderusel . .	64
Surm, raskesajaga . . .	26	Warijofurm, sündinud laste . .	64
		Warijofurm, alleliis wer- reseggemisel . . .	64
I.		Warra-aege lapse rask- emine . . .	69
Lõislaadmanul najeterah- was . . .	6	Wäsiotetamine, tammi . .	56
Laggahtukewa ellomärgid . .	66	Wäsiotetamine, lapse . .	37
Lam . . .	6	Wäed, esimehed . . .	33
Lammi lõhemine . . .	62	Wäed, teised . . .	33
Lammi wäsiotetamine . .	34	Wäedäitufed . . .	33
Lõssiliskumad haigused . .	63	Wäerreaabri sõlme lõp- mine . . .	59
Lurgawoodis . . .	6	Wäerreaabri . . .	3
Leimerufed, sugguossade . .	45	Wäerrewolamine pärawa sündimisel . . .	60
Leotres loom . . .	21	Wäerrewolamine, kallatid . .	60
		Wäerrewolamine, sündi- mise ajal . . .	59
II.		Wäerrewolamine sündi- mise-ossadel raskesaj- gu ajal . . .	26. 56. 58
Alleliisjed pärawa wäi- tused . . .	63	Wäerrewolamised . . .	56
Uuberlingutufed, nappa- nööri . . .	20. 55	Wäerrewolamised märke . .	61
		Wäissnab . . .	19
		Wässitamine, nabanööri . .	68
		Wäigatud sündimise järgil . .	62
		Wäitufed, sündimise . .	30
		Wäitufed, sündimise . .	29